

B

E c o n o m i q u e

BEGRANSAD EFTERSÄNDNING

Vid definitiv flyttning återsänds
försändelsen med nya adressen på
baksidan (ej adressidan).

NORDISKA FORBUNDET
FÖR KULTURLANDSKAP

Returadresser:

SVERIGE
Hilfsinglands museum, Storgatan 31,
S-824 32 HUDIKSVALL.

NORGE

G S.Ør-Reime, Solandsbakken 71 A,
N-4025 STAVANGER.

DANMARK

P Grau Møller, Egevej 1,
Nr. Lyndelse, DK-5792 ARSLEV.

Palautukset:

FINLAND
M Karlsson, Landskapsstyrelsen,
PB 60, SF-22101 MARIEHAMN.

Allvarsord från kassören: **Kontingent 1995**

Det er nu tid til at betale
medlemskontingent for 1995.
Betalningen bedes ske inden den
1 februar på vedlagte giroind-
betalingskort til en af forbun-
dets nationale konti. (Nummer
her indtil.) Kontingentet er som
besluttet på årsmødet i Skinn-
skatteberg urendret, dvs 125
kroner/30 kroner i savel Sveri-
ge, Norge og Danmark og
85/20 FIM i Finland/Åland for
hvh ordnede medlemmer /-
famiemedlemmer.

Husk også at anføre navn og
adresse på giroblanketten. Det
gælder ikke mindst de medlem-
mer, som får betalt kontingen-
ten via en institutions kasse.
Husk at få anført medlemmets
navn og institutionen, da det
ellers kan føre til uretmæssig
rykker fra kassererens side.

Stig Horsberg
Rute 1160
N-2380 BRUMUNDDAL

Arsmøte 1995

Årsmøtet 1995 for Nordiska förbundet för kulturlandskap hålls
Finland, på Svarta bruk, fredagen den 26 maj.

Kring årsmøtet arrangeras traditionsenligt föreläsningar, seminarier och
ekskursioner. Årets tema är *Tradgardar i Norden*

Det preliminära programmet ser ut så här:

Torsdag 25 maj. Samling klockan 12.00 i Åbo. Tradgardar i Åbo med
bussrundtur. Pehr Kalms tradgard. Pukkila tradgard. Aminne tradgard.
Inkvartering i Ekenas och kvallsvandring där. Mat och dryck vid lampliga
tillfällen.

Fredag 26 maj. Föreläsning och diskussion om tradgardar och skotselprin-
ciper i Finland och Sverige. Exkursion till tradgardar i Rilax, Karsby,
Lindo, Billnas bruk, Fiskars bruk och Svarta bruk. Årsmøte. Ekenas. Mat
och dryck som tidigare.

Lördag 27 maj. Föreläsning om tradgardar i Norge och Danmark med
sammansatt diskussion. Exkursion med besök i Fagervik, Gerknas
och Hvittrask. Mat och dryck. Avslutning i Helsingfors klockan 17.30.

Kostnaden för deltagande från ankomst till Åbo till avresa Helsingfors
beräknas bli ungefär samma som för arrangemangen 1994. Det betyder
med övernattnings på Strandhotellet i Ekenas ca 2 200 SEK, med tillägg
för enkelrum, alternativt förslagning på Vandrarhemmet i Ekenas
ca 1 700 SEK.

Kontakt: Ann-Maj Ronning, Biskopsgatan 1 AS 12, SF-20500 ÅBO,
Tel a 21-62 011, b 21-251 32 40

Studieresan till Estland, tema Natur och kultur, planeras för att ansluta
till årsmøtesarrangemangets avslutning.

Kontakta för ytterligare information: Olof Stroh, Torkelsgatan 10 C, S-
753 29 UPPSALA. Tel a 018-10 22 95, b 018-12 66 85.

GLOM INTE MEDLEMSAVGIFTEN

Postgirokonto till Nordiska Förbundet
för Kulturlandskap:

Danmark, c/o Per Grau Møller
nr 8 96 50 80

Norge, c/o Geir Sør-Reime
nr 0801 4511432

Finland, c/o Carl-Adam Hreggström
nr 1099 421

Sverige, c/o Olof Stroh
nr 77 52 09-0

Snmhnl Dain, Hudiksvall

0339-20 NSS

LOMMEN

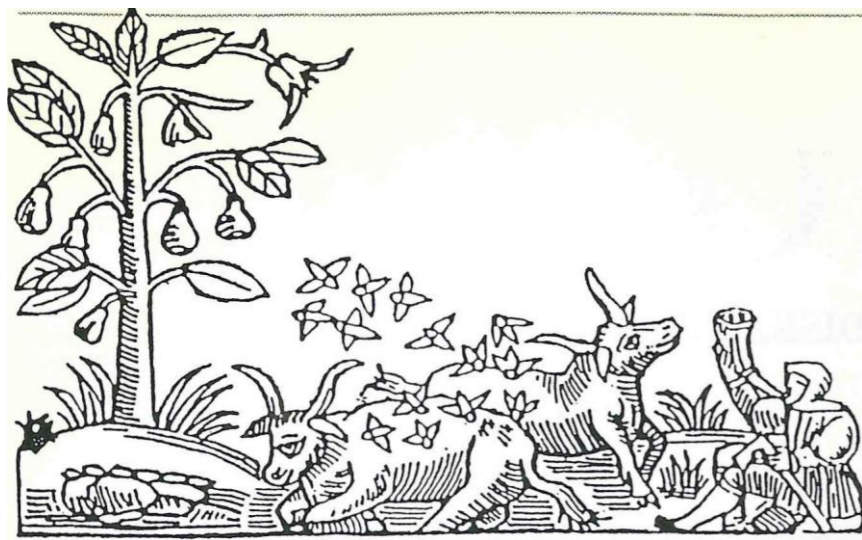
NORDISKA FORBUNDET FÖR KULTURLANDSKAP

13 December 1994

Innehåll:

- Er det skumring eller gry? • Blekingevagar • Foreningen för Kulturmark
- Den moderna mytens kulturmiljö • Jubileum för kulturlandskapets store sköndrare
- Årsmøte i Finland 1995 • Det nya landskapet - ny bok • Bli med Pelle Kanin
- Svenske spår i danskelandskaber? • Litteratur om kulturlandskap • Slatterkurs

NORDISKA FÖRBUNDET FÖR KULTURLANDSKAP

Nordiska Forbundet for Kulturlandskap vill öka intresset for de nordiska landernas kulturlandskap, bredda kunskapen om detta och varna om värdefulla kulturlandskapsmiljöer i Norden.

Forbundet är ett samlande, förmedlande och påverkande kunskapsforum. Forbundet bildar ett kontaktnät mellan såväl enskilda som organisationsformer och grupper, vilka verkar för eller har intresse av kulturlandskapet och bevarandearbetet. Forbundet arrangerar bland annat exkursioner, seminarier, symposier, kurser och utställningar.

Medlemsavgiften är 125 kronor i dansk, norsk eller svensk valuta och 85 mark i finsk. Familjemedlemmar betalar 30 kronor respektive 20 mark. Islandska medlemmar betalar direkt till danskt konto och i dansk valuta.

I fullt medlemskap ingår bland annat prenumeration på medlemstidningen LOMMEN och årskriften NORDISK BYGD. Erbjudanden om kurser och exkursioner och möjligheter till kontakter med specialister och fackfolk lämnas också.

Använd LOMMEN för att förutse utveckling till en vidare krets. Ställ frågor och kom med önskemål på innehållet i tidningen och verksamheten i övrigt. Hjälp till att hålla verksamheten vital.

Stöd de syften Nordiska Forbundet för Kulturlandskap arbetar för genom att vara medlem, varva nya medlemmar och i övrigt lämna information om förbundet.

Gör anmälan på något av förbundets postgiron. Glöm inte skriva eget namn och adress. Ange dessutom gärna telefonnummer till arbete och bostad samt verksamhet och intressen. (Se sid 28.)

LOMME - ISSN 1102-6553, är tidning för medlemmar i NORDISKA FÖRBUNDET FÖR KULTURLANDSKAP. Formedlas via prenumeration. Aldre tidningar säljs som 16-nummer: Kr 20:-, Mk 15:- Adressen är c/o Halsinglands Museum, Storgatan 31, S-824 32 HUDIKSVALL. Telefonnummer 0650-196 12 eller 0650-978 04. Bidrag till LOMMEN tas emot med glädje och tacksamhet.

STYRELSEN tar emot ideer och svarar på frågor om förbundet. Det går bra att kontakta vem som helst. De med ordet "kontakt" efter sina namn har dock som uppgift att hålla det nationella medlemsregistret aktuellt.

ORDFÖRANDE
Lena Bergils,
Hälsinglands museum, Storgatan 31,
S-824 32 HUDIKSVALL.
Tel a 0650-19612, 016-101368.

VICE ORDFÖRANDE
Carl-Adam Hreggström, kontakt,
Tornfalksvägen 2/26, SF-02620 ESBO.
Tel a 90-1912016, b 90-597939.

SEKRETERARE
Kelvin Ekeland, Storgatan 14,
S-82431 HUDIKSVALL.
Tel a 08-7991394, b 0650-97804.

KASSÖR
Per Grau Møller, kontakt, Egevej 1,
Nr. Lyndelse, DK-5792 ARSLEV.
Tel a 66 158600, b 65 902240.

Kurt Borella, Tornebjerggårdsvej 5,
DK-3400 HILLERÖD.
Tel a 42 188066, b 48 174181.

Marita Karlsson, kontakt Aland,
Landskapsstyrelsen, PB 60,
SF-22101 MARIEHAMN.
Tel a 928-25000, b 928-16887.

Mats G Nettelbladt, Småtindvejen 1B
N-8007 BODØ.
Tel a 081-31573, b 081-27317.

Geir Sør-Reime, kontakt, Solands-
bakken 71 A, N-4025 STAVANGER.
Tel a 51-516858, b 51-534802.

Olof Stroh, kontakt, Torkelsg. 10 C,
S-75329 UPPSALA.
Tel a 018-102290, b 018-126685.

Styrelsens kontakt på Island är
Birgitta Spur, Sigurjón Ólafsson
Museum, Laugarnestanga 70,
IS-105 REYKJAVÍK. Tel a 1-32906.

UR LOMMEN Vigratulerar

Det är så trivsamt med hyllningar. Därför har vi plockat fram tre jubilarer för detta nummer.

Det första jubileet är en aning mystiskt när det gäller matematiken. Vi konstaterar nämligen att vi för tionde gången inbjuder till "Lien och slatterangen", trots att förbundet ännu inte fyllt nolla. Förklaringen finns förmodligen i att vart förbund verkade interimistiskt första året. Grattis "Lien och slatterangen"!

Det andra jubileet gäller kulturlandskapets store skildrare, Gunnar Brusewitz, som fyllde nolla för sjunde gången i oktober i år. Grattis Gunnar!

Vi njuter av den stämning om-
slagsbildens förmedlar.

Det tredje jubileet uppmärksammar en mytologisk figur, Kalle Anka, färdig många alias. Hans värld är vard en kulturlandskapsanalys. En sådan berättelse förbluffande mycket också om vår miljö. Kalle har på senare år även blivit ett substitut för Julenissen. Han hör således till årstiden.

Grattis Kalle till sjätte nollan!

Julenissen själv finns inte synlig i tidningen. Han behöver hjälp med att bli synlig på sidan 15. Så han kan kose sig med livretten sin. De trevliga teckningarna med Pelle Kanin har Geir Helgen gjort. Ta kontakt med NLH-Fagstjenesten om du vill veta mer. Adress på sidan 13.

För "Jul- och nyårs betraktel-

sen" Er det skumring eller gry? svarar sockenprästen Thorild Thanning i N Lyndelse (kompositören Carl Nielsens hemby) på Fyn. Den återfinns också i socknens kyrkoblad.

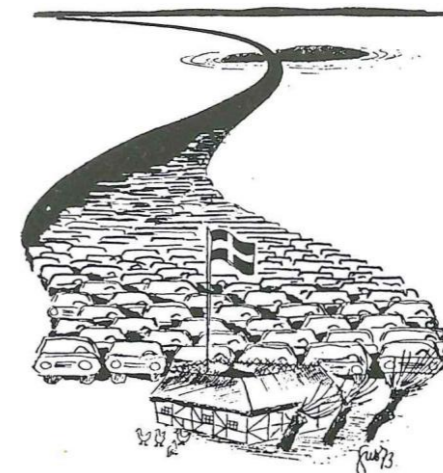

Bland annat känns det som om det är "skumring". Vi tänker på den kallt beräknade ovana som finns att betrakta hans synstagande till bevarandeperspektivet enbart som taktiska eftergifter, vilka man försöker ta igen vid första bästa tillfälle.

Tors vi lita på samhallsbeslut som gynnar bevarandetressena? Miljöministrarna har undertecknat ett avtal om svenskt-danskt miljöprogram för Öresundsregionen: Enligt programmet ska miljökvalitetens mål sättas upp och tillämpas.

Miljöstyrelsen och Naturvårdsverket ska få i uppdrag att inventera behovet av gemensam övervakning och föreslå hur den bör utformas.

Tors vi fråga vad som händer när brobygget drar igång. Vem hinner med att analysera övervakningen? Och vem skall stoppa eventuella olämpliga åtgärder? De brotillskyndande lokala myndigheterna kanske? Tillfällen blir så lätt försumta.

Det nordiska seminariet om äldre tiders odling samt bevarande av gamla grödor, ogräs och trädgårdsväxter blev lyckat. Efter någon månads nervpirr löstes de ekonomiska problemen och med ett massivt stöd av Julita Gard & Museer under seminarieveckan flöt allt perfekt.

Föreläsningarna var många och intressanta och den avslutande diskussionen baddade för ett fortsatt nordiskt samarbete inom denna del av bevarandeverksamheten. En fyllig seminarierapport kommer till varen.

Några stora arrangemang är ännu inte presenterade. Det presenteras på sista sidan. Vi kommer då att ganska ingående granska det sydvästligaste hörnet av Finland. Parker, men framförallt trädgårdar, är tema 1995.

Om man så vill, kan man se det islandska vulkanområdet Eldborg vid Trolladungju på Orust i svenska Bohuslän. Svenska Vägverket har gjort en blunder och köpt vägfyllnad från det värdefulla naturvårdsområdet. "Vi visste inte att grustakt kräver tillstånd på Island" ursakar man sig.

Ännu är Vägverket på batterivagnen. Det vill att den ofantliga arealen sidområden eller vägranter - 2,5 miljoner hektar - ska få blomma. En aktionsplan ligger färdig att lämnas till regeringen.

Ett praktiskt exempel på hänsyn är att man i Blekinge bygger 800 meter omväg i Aryd för att rädda miljön för den lilla apollofjärilen eller mnemosynefjärilen. Den finns bara i Medelpad, Uppland och Blekinge.

Teckning: Goran Gustafsson, 1973. Lunds fallbiologiska studentförening.

Er det skumring el/er gry?

Vil man gre sig landbrugets betydning for det danske landskab klart, skal man ga en tur ned over marken, hvor brakregningen nu har varet et par sresoner. Pa den korte tid star kulturlandskabet vildt igen. Frst var det kamille, som gjorde sig greldende. Nreste ar tog naturen over for alvor . Meget smukt medfrte brakregningen , at landet blev dannebrogfarvet i en blanding af kamille og valmue. Man undrer sig over, hvad der dog la gemt, som nu blander sig i een frodighed, som landmanden ikke kunnet afskaffe.

Det er merkligt at se. Store omrader er udlagt som brak . Man genkender intet. Kun et kirketarn , som ligger tilbage med den karakteristiske danske profil, fortreller, hvor vi er, men man ved ikke, hvorfor det ligger der midt i alt det vilde. Det er noget frygtindgydende, hvis man lader naturen passe sig selv.

Personlig savner jeg det danske landskab, som j eg har kendt det, hvor alt var delt ind i tavler med afgr der i hver deres karakter og farver, som skiftede efter arstiden. Frodigheden var, netop, ikke anonym.

Og alligevel ser jeg et landskab uden bagtanker om at kunne **Inne** sig. Det sp rger ikke om sin nytte . Og sa lever landskabet i en darwinistisk kamp om, hvilken plante, der i jeblikket har overtaget og er stærkest. Og man far et jebli k den tanke, at det er det, der er pa frerde i Jugoslavien, hvor kulturlandskabet er gaet til grunde. Folk opfrer sig, som om kulturen aldrig havde eksisteret. Den eneste orden ligger voldtagningen .

Brakregningen har lagt landet i brokker.

Hvor begynder brakregningen? Det er ogsa en overvejelse vrerd, om det danske kulturlandskab ikke er en selvflge, men at det kan rendres pa ganske fa ar, sa at det blir ganske anonymt, fordi det srerligt danske, vi tror pa som givet, viser sig ikke at bunde ret dybt. Ikke at have kastet mange fr at sig, om man vil. Og sa kan kirketarnene sta og rage op, men i grunden kun som dem, der understreger brakregningen . Karkteristisk nok er den frste virkning maske en strek nationalisme pa samme made som markerne begynde med at iklrede sig i de rd-hvide farver. Men valmue rimer pa almue.

For nogen er kristendommen endt med at vrere en tro pa menneskets moralske kvaliteter og isrer deres egne. De har vreret kristne, sa lrengede kan mindes . I en anden udgave har vi i sjrelden grad brug for Guds nade .

Vi har ogsa vreret danskere, sa lrengede vi kan mindes . Nu er vi begyndt at rose os af det og at eksportere det danske kulturlandskab . t'Eldreforsorgen, sygeplejen osv . Tilbage ligger brakmarkerne. Og kirkebygningerne .

I midten gar motorvejen .

Er det skumring eller gry, som Holstrup skrev.

Vagen till hagen, gar genom magen!

Det af vannen Stefan Edman som myntar detta ordstav . Det ar just sa tontigt att det har alla forutsattningar att inforlivas i va skatt av bevingade ord. Det som far honom att sa prova sin verbala formaga ar en ny kokbok .

Ake Carlsson, kand for mycket - biolog, landskaphistoriker, slattergubbe, forfattare, forlaggare av bocker o s v - har fart en ide igen. Nu till en kokbok med recept bade pa traditionell husmanskost och festmat. For sakerhets skull har han engagerat en kand kock, Bengt Petersen, for dessa . Parhasten Tore Hagman ingar i trojkan, som vanligt som fotograf .

Det handlar om hagmarksmat. Tore har inte fotograferat de fardiga ratterna utan ravarorna som delar av skona landskapsbilder. Forutom iden svarar Ake for de innehallsrika bildtexterna .

Boken, *Kokbok for oppna landskap*, Carlsson, A; Hagman, T; Petersen, B. distr Bokskogen 1994, 96 s. ill. helt ifarg, kan bestallas fran Ake Carlsson, tel 0322-664 138. Postgiro 81 63 56-0. Pris: Sverige 225:- SEK, 6 Norden 250 :- SEK.

Bj<j> rn Sturup

Svenske spar i danske landskaber?

-Det var svenskere i stjylland i slutningen af 1800 - tallet.

Det er jo _ ikke nogen bemrerkelsevrerdig udtalelse idet Hanne Gjl allerede i 1983 gjorde opmrerksom pa det [Svenske Arbejdsvandringer til Snderhald Herred, Randers Amt. Meddelelser 1983 fra Kattogat-Skagerak projektet]. Mit sprgsmal er om de har sat sig spor.

Hanne Gjl fandt, ved sin korte undersgelse, at der i 1850-erne og 1860-erne var en del svenske arbejdere pa herregarden GI Estrup. Her ble der netop i disse ar foretaget en del drreningsarbejde og skovplantning, hvorfor hun rimligt nok forestiller sig, at der har vreret tale om import af specialiseret kontraktarbejdskraft. Senere ser det ud til at en betydelig del af arbejdskraften pa Floes teglvrerk har vreret svenske sreson-pendlere (fra Vra i Kronobergs lren).

Jeg har selv for c 25 ar siden set sprendhuse pa Nord-Djursland. Kun tre var da tilbage (?), og det er vel et sprgsmal, om de stadig findes. Det interessante i denne forbindelse er, at disse primitive stra- eller spantrekkeede tage anpragt direkte pa jorden uden vregge (okalt blev betegnet *svenskelader* . Dette beviser naturligvis ikke at de er pygget eller brugt af svenskere, men maske at svenskerne pa Djursland var betragtet som yderst fattige og njsomme .

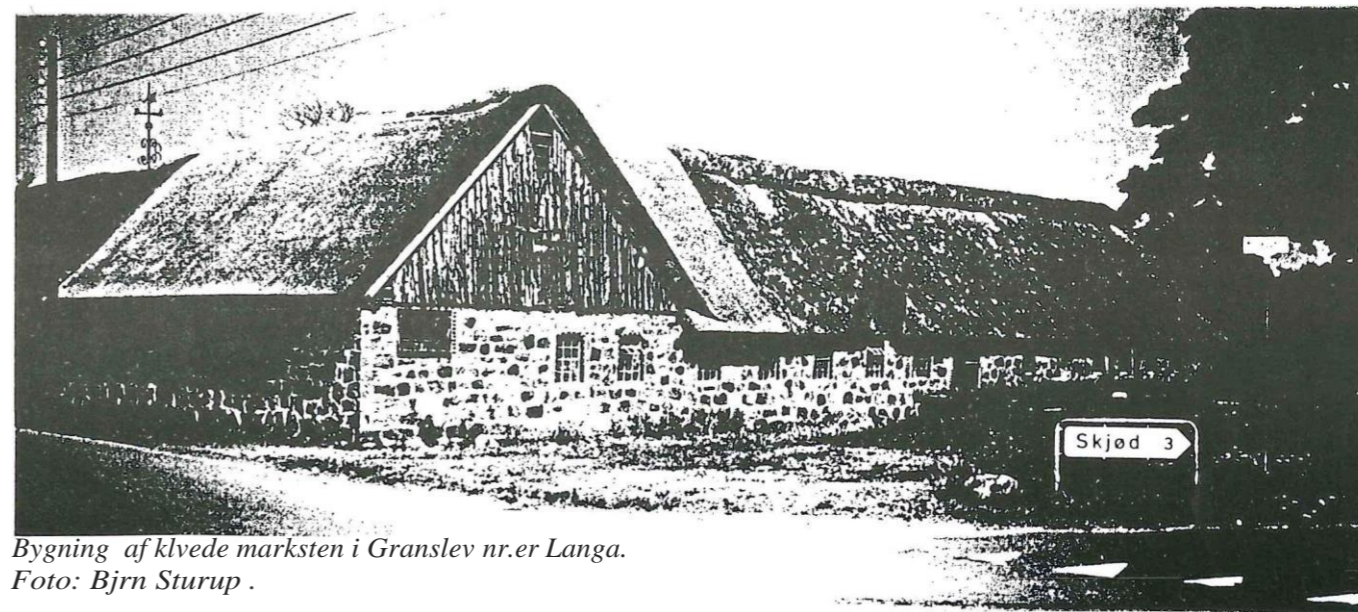
Der er ikke foretaget nogen tilbundsgaende undersgelse af den svenske invandring til stjyske omrade, men det star vist fast, at der har vreret nogle, men aldrig stort antal. De direkte spor de har efterladt sig er fa - svenskeladerne er sikkert ikke bevaret og de skove de vreret med til at plante eller

de skinner de lagt (der er fundet svenske mnter pa en danseplads anvendt af jernbanearbejdere ved Langa) kan nreppere vrere karakteriserende svenske.

Der er dog et trrek i det danske landskab, der maske kan fres tilbage pa svensk know-how. Aksel Stensberg nrevner sporadisk at svenske stenhuggere rejste rundt i Nord-Jylland for at rejse de karakteristiske landbruksbygninger af klvede marksten. Det har ikke vreret undersgt om dette har vreret noget organiseret, men et kort blik over det foreliggende materiale tyder ikke pa det. Men, bygningerne ligger der. Det ser ud til at de alle er rejst i den sidste (halv-)del af 1800-tallet - ihvert fald hfir jeg ikke kunnet finde nogen, der er reldre end 1850-erne.

Der er sa mange af disse stenbygninger bevaret - og mange flere har der vreret - at der nok er tale om at teknik er overfrt til Danmark, hvor der jo i visse egne var nok af sten pa markerne at tage af. Det er klvningen, der er det signifikante moment. Indtil man begynder pa at bygge med stenene har danske bnder og bygmestre ikke anvendt teknikken - i hvert fald ikke siden man byggede de romanske granitkirker, og i dem er der ikke tale om simpel klvning, men om egentlig kvadertilhugning . De fleste stendiger er blot opstablede sten fra marken - ogsa selv om man i rationalismens tidlige skrifter har anbefalet at sortere efter strrelse og i givet fald klve de sten, der skulle anvendes i digerne.

Jeg efterlyser derfor nogle nremere undersgelser til belysning af om klvningsteknikken og den srerlige byggeskik kan vrere overfrt fra det sydvestsvenske omrade til stjylland .

Bygning af klvede marksten i Granslev nr. er Langa.

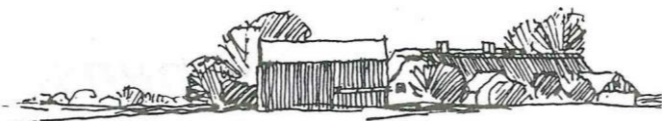
Foto: Bjrn Sturup .

Bevarandeatgarder i kulturlandskapet

Under det gangna aret har Nordiska forbundet for kulturlandskap skrivit till de nordiska regeringarna och parlamenten och lagt fram forbundets syn pa behovet av bevarandeatgarder i kulturlandskapet.

Beroende pa vissa skillnader i de reella forutsattningarna for bevarandearbete i de olika landerna har utformningen av skrivelserna varierat nagot. I Danmark betydde t ex medlemsskapet i EU mycket. Tyngdpunkten i danska versionen kom darfor att ligga pa mojligheterna att utnyttja EU:s bestammelser om jordbruksstod till nagot positivt for bevarandaintressena. "Braklagningsordningen" skulle t ex i kombination med MFO-ordningen (Miljofollosomme Omrader) kunna tillampas sa att hotade landskapstyper som slatterangar, naturbeten, ljunghedar och liknande kom under lamplig havd.

I de ovriga landerna trycktes framst pa det vardefulla i att kunna gora kvalitetsstimulerande kop av kvalificerade skotseltjanster i kulturlandskapet, det vill saga lata brukare genom avtal och mot rimlig ersattning ata sig vissa uppgifter for att bevara och forstarka specificerade bevarandevarden. Vardet av flerariga avtal och sa differentierade, att hansyn kan tas till arbetsinsats, ansvar for bevarandevarden samt avtalstecknarens kunskap och formaga, framolls.

I Sverige papekades att de erfarenheter som vunnits genomverksamheten med NOLA (Naturvardsatgarder i OdlingsLandskapet) och det nya anslaget for landskapsvard maste tas till vara.

Ett resonemang om nivatankande i bevarandearbetet fordes ocks. Grundnivan skulle omfatta hela kulturlandskapet dar allmanna regler finns for hansyn till bevarandevarderna och dar bidragsreglerna for jordbruket utformas sa att brukarnas forutsattningar att ta miljohansyn starks. Pa mellannivan, som omfattar landskap med hogre och mer speciella bevarandevarden, skulle mojligheterna att traffa avtal finnas. Hogst upp, dar landskapet har sarskilt stora bevarandevarden, anser forbundet att garanti ska finnas for bevarande pa lang sikt-for all framtid. En samordnad natur- och kulturmiljogastiftning - en enda bevarandelag - skulle kunna forenkla och fordjupa bevarandearbetet pa hogsta nivan. I en sadan bevarandelag horde finnas ett exklusivt skyddsinstitut for odlingslandskap, nagot som motsvarar den "opaverkade" naturens nationalparksinstitut.

Skrivelserna har overlag tagits emot positivt. Landbruksminister Bjorn West beklagar att EU:s regler inte tillater att braklagningsordningen fran en kulturell och miljomassig synpunkt kan användas optimalt. Tyvarr kan braklagte arealer inte användas till nagon form av produktion. Han ser emellertid andra mojligheter, framst MFO-ordningen, att tillfredsstalla forbundets stravanden.

Intressant ar det intresse som kulturdepartementen visat. Norges kulturminister Ase Kleveland avslutar t ex sitt handskrivna svarsbrev med: *Detta ska! vi ta med oss i det videre arbeide for en bcerekraftig samjunnsutvikling.* Margareta Winberg, nu Sveriges jordbruksminister, skriver som ordforande i jordbruksutskottet och for socialdemokratiska riksdagsgruppen: *Valformulerat och valmotiverat ger ni uttryck for onskemal och krav kring vilka det for mig och socialdemokraterna pa nastan varje punkt ar latt att kanna sympati ... Avslutningsvis vill jag an en gang betona hur viktig fortsatta kontakter med er ar, samt tala om att var miljosakkunniga medarbetare pa riksdagsgruppen Ann-Marie Lidmark ocks delgivit era synpunkter.*

Som slut pa denna redovisning kan framhallas att vara brev var sa utformade att de ger alla mojligheter till fortsatta kontakter. Nagot vi vill dra nytta av.

Gergen Mansson

Foreningen for Kulturmark - ung men handlingskraftig

Den bildades i slutet av 1991 - Foreningen for Kulturmark - och har arbetat aktivt sedan maj 1992. Av de ca 100 medlemmarna ar de fiesta fran Goteborg med grannkommuner och stadgarna sager, att foreningen "skall verka inom Goteborgsomradet i vid bemarkelse". Samarbete med flera hembygdsforeningar forekommer.

Var och host traffas medlemmarna till foredrag och kurser. Hittills har fem av medlemmarna gatt igenom en kortare kurs i *motorkedjesilgs och -rojsilgs handhavande*. Innan foreningen bildades gick flera av de, som senare blev medlemmar, igenom en kurs i *angens historia och vildr* i regi av Lansstyrelsen och Fornminnesforeningen i Goteborg. Varje sommar haller foreningen slattergille pa ruinomradet efter gardsplatsen Bjorsjoas inaturrenservatet Vattlefjall. Da samlas 40-50 medlemmar och boende inom omradet till en dags slatter och glad samvaro.

Urvalet av de stallen foreningen ska arbeta pa skots av styrelsen. Denna lyssnar emellertid pa forslag fran medlemmar och olika samarbetsparter.

Det ar oftast punktinsatser inom begransade omraden som foreningen gor. En vacker stenvalvbro har befriats fran allfor nargngen, skymmande uppvaktning av sly och kullfallna trad. farnaldersgravfalt i markanta lagen har ocks vardats liksom dominant bronaldersrosen. Tidigare anlagda natur- och kulturstigar underhalls.

Ett projekt i Alvsborgs lan, som annu inte ar avslutat, ar framrojningen av ett komplex av kvarnrester med flerhundraarig tradition. Har har ett

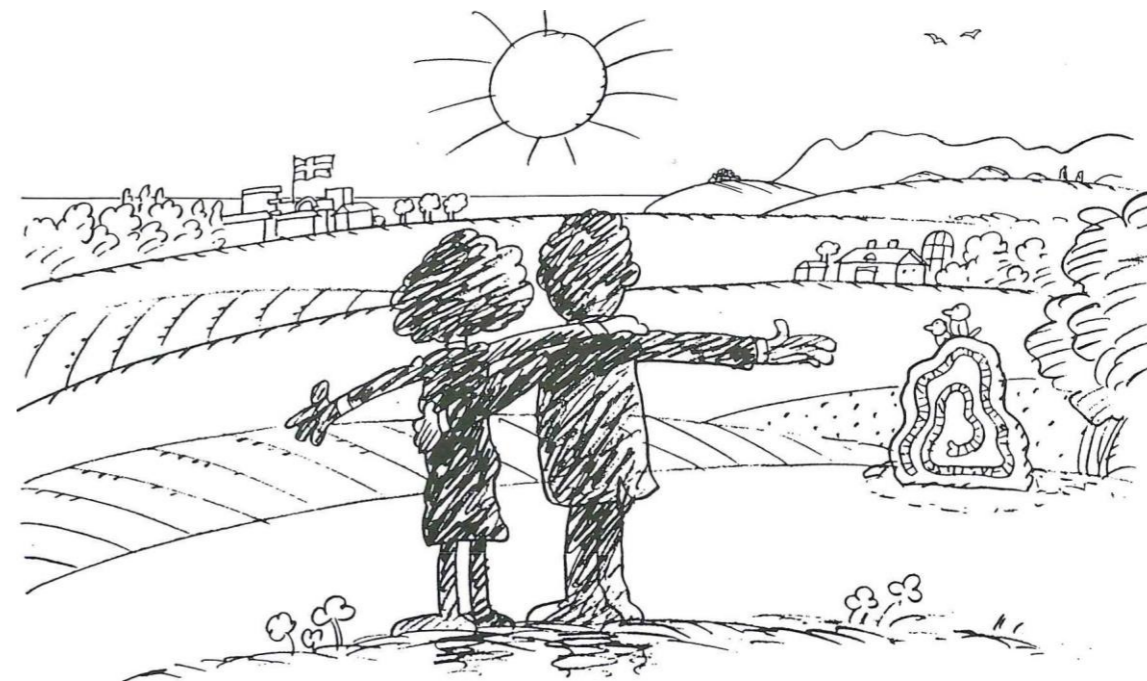
antal tidigare skvaltkvarnar legat langs en nu torrlagd backstrackning. Kvarnplatserna har varit helt invuxna i ene- och brakvedsbestand och andra snar. Nar nu vegetationen rensas bort forandras hela miljön. Nar odat far overblick poppar tekniska kvamfragor upp. Samtidigt ratas en del tidigare igenvuxna fragetecken ut till spastiga utropstecken.

Sa har plotsligt, nagon gang pa 1800-talet, ny teknik gjort intryck pa traktens odalman. Man har andrat backens lopp och anlagt en overfallskvarn - en stor anlagning som kravde egna mjolnare bosatta pa platsen. Om detta kan lasas i den historiebok dar varje bortrojnd enbuske blir ett vant blad. Det ar inte alltid man kommer at att lasa forsta bladet forst i den boken. Om overfallskvamen borjade vi lasa bakifran. Hembygdsforeningar gor ofta ett mycket gott arbete.

Hela socknar har till exempel torpinventerat s. Men om inte de gamla kulturplatserna halls oppna och tillgangliga, ocks for det vaxt- och djurliv som ar forbundet med dem, da blir de bara doda minnen i arkiv.

Foreningen for Kulturmark vill halla sa manga omraden och kulturminnen som mojligen levande och oppna for allmanheten. Med detta far ocks studiecirklar och vanliga vandrare mojlighet att pa plats upptacka och forsta viktiga men kanske forbisidda delar av var historia. Rojningen och slattern bevarar ocks en historiskt riktig flora och fauna och forbattrar mojligheterna for den att leva vidare.

Vi varnar om kulturlandskapet!

Det nya landskapet en ny bok

Det är en vacker bok. Den har tyngd . Det är en utomordentlig kunskap den redovisar. Den andas en vilja. Toland fornimms nästan ett patos . Det är den STORA IDEN som presenteras - och det görs professionellt. Pedagogiken är praktfull. Boken är full av valformulerade och nydanande sanningar'.som lyfts fram på ett smakfullt och övertygande sätt. Andra tycker jag boken är farlig.

Den kan missbrukas !

Naturligtvis måste denna min känsla, som får formen av ett pastaende, underbyggas. Det är svart, eftersom boken i sig är oantastlig. Titeln kan ge svaret. Det är i betoningen på *DET NYA* faran finns. Det är iden om landskapsbygge som kan förväxlas med landskapsvard. Problemet har berörts tidigare här i Lommen . Senast i nr 9, maj 1993. Då skrev Briand Porsmose om bevarandearbetets blå och gröna linjer. Jag citerar:

Ti/ at handtere miljøproblemerne har man iwerksat to politisk administrative systemer: en grøn og en blå linie. Hvor den grønne linies folk for st og fremmest er humanister: arkeologer, historikere og arkitekter, og den blå linies folk domineret af naturvidenskab og teknik med biologer og ingeniører som bannerførere...

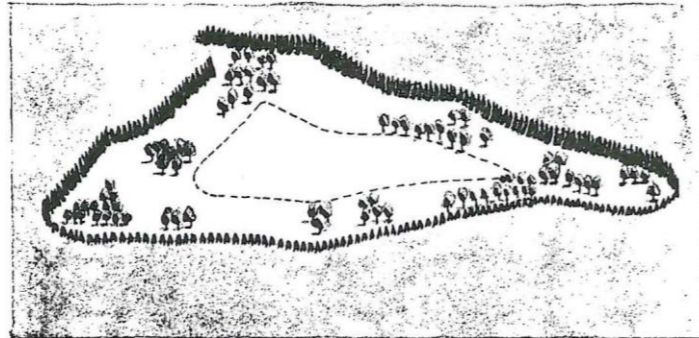
Fredningsinstrumentet indeholder den grundlæggende konflikt mellem uomgængelig udvikling og ønsket om bevaring. Så Inge det var få nikke steder, der ønskedes bevaret kunne denne inbyggede konflikt håndteres. Men med nutidens satsning på bevaring af ikke blot markante fortidsminder og bygninger, men tillige af det indholdsrige smukt varierede kulturlandskab har fredningsinstrumentet tydeligvis nået et bristepunkt, hvor den grundlæggende filosofi må tages op til fornyet overvejelse.

Samtidigt presser folkelig interesse for vrdifulde rekreative area'er og hensynet til efterhånden meget valutatyngte turisme fredningsinstrumentet til det yderste, hvor det ikke Ingre er nok at bevare, men også genskabe - el/er måske blot - skabe naturværdier, der opfylder de historisk-restetiske rekreative behov på produktionslandskabets bekostning. (Min markering .) Den blå linedynamiske fremgang har her klart en afsmittende effekt.

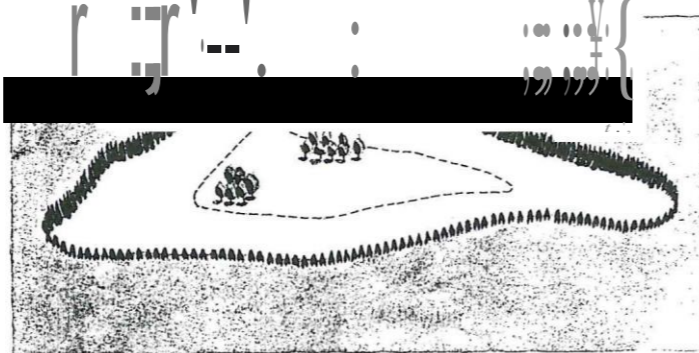
"Det nya landskapet". Samtliga tycks acceptera den

"blå linies" ingenjörskonster . Ett klipp ur Anne Laquists recension i SVERIGES NATUR får bli mitt exempel.

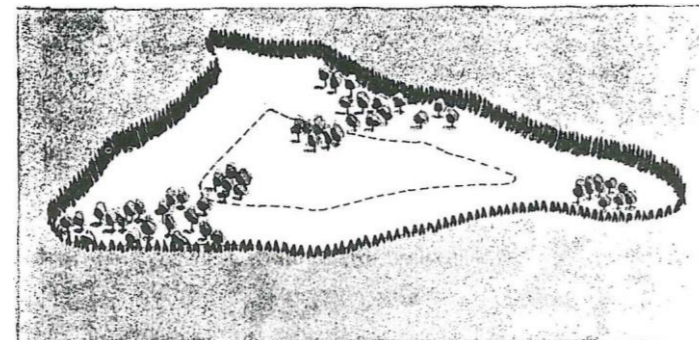
"Det nya landskapet" är ett försök att anvisa vägar och möjligheter att vanda en negativ utveckling. Framför allt handlar boken om anläggning av nya skogsmiljöer.

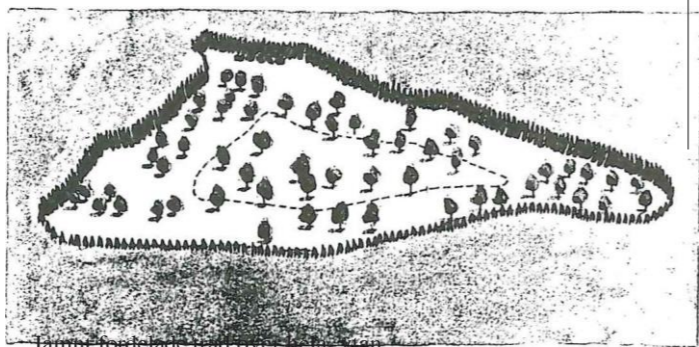
Träd placerade i distinkta grupper. Även här har mittzonen lämnats helt fri.

Här sker istället en placering endast i mittzonen. Plantering av två distinkta grupper i den breda delen.

De två grupperna i mitten kompletteras här av tre andra med kantnara lagen. Detta utförs så att mittgrupperna fortfarande kan uppfattas enskilt men samtidigt ges en kontakt vidare ut mot kantzonerna och skogen bakom.

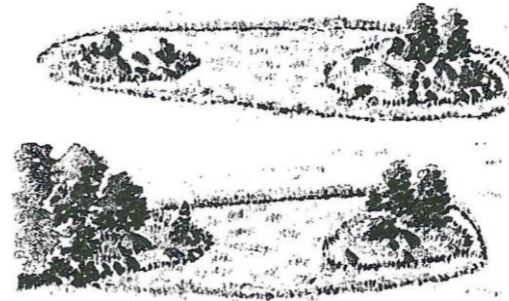
Jämnt fördelade träd över hela ytan.

Det går att berika det svenska landskapet, även om man planterar träd på åkern. Det går att skapa ett landskap som fungerar ekologiskt bättre än idag, ett landskap som är rikt på växter, djur och upplevelser, ett vackrare landskap...

Boken ger idéer och inspiration till mer landskapsanpassade och allsidiga lösningar än tidigare och samtidigt handfasta, konkreta anvisningar om hur man går tillväga. (Mina markeringar .)

Den blå linjens smitta har slagit till!

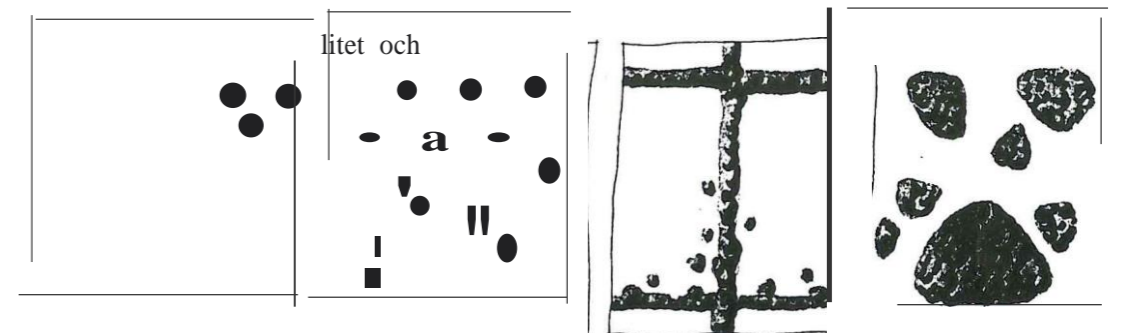
Sammanbind åkerholmar och uddar eller andra biotoper med varandra!

Bokens blå linje är visst inte oberättigad. Med den som rättningslinje kan man optimera olika arterindividantal, man kan maximalt gynna utvalda växtsamhallen, man kan astadkomma abnorm artvariation på begränsade områden och man kan nå fascinerande färg- och formkombinationer. I vissa fall kan en del sådana konstgrupper som beskrivs vara nödvändiga för att temporärt rädda en trängd art. Men boken handlar därför inte om landskapsvard utan i första hand om en ny form av parkanläggning eller ekologisk landskapsexploatering. I bevarandesammanhang är den blå linjen definitivt en sidolinje.

Boken kommer att missbrukas därför att med den som alibi kan många tillfredsställa en snöpt lekluksa och släppa loss sin iver att manipulera och modellera. Även sedan drifternas doljs bakom ord som landskapsarkitektur och designkunskap, rumsliga mönster och formdimensioner, kvalitetsförbättring och landskapsseende betyder ingenting . "Landskapsvard" kan i värsta fall bli enbart kosmetik . En make-up som ersätter halosovard och doljer brist på vital livskraft.

Figur 42. Fyra helt olika grundmönster avseende hur träd kan placeras in i en betad eller slattrad gräsmark.

Gör åkerholmar större! Gör dungar och små skogsbestånd större!

Det är min övertygelse att den gröna linjen är den huvudlinje som ska tillämpas för att göra landskapet rikare. Vårt landskapshistoriska arv består av komplexa kopplingar mellan människa och natur. I vår värld av odlingslandskap ska det finnas en syntes av bruk och bevarande. Vi måste se och förstå att landskapets bestandsdelar, naturtyper, växt- och djursamhallen och de enskilda arternas habitat, de ingår i en helhet. Denna helhet kan vara ett odlings-system för en by där havdhistorien kan följas i sekler, ja tiotals sekler. Förstar vi vardet av helheten är målet klart. Vi ska bevara äldre odlingsmarker och odlingsystem och slå vakt om traditionella mönster i den biologiska mångfalden.

I ett historiemedvetet bevarandearbete är arbetsprinciperna enkla. Det gäller att studera havdhistoria och havdtradition i byperspektiv och prioritera insatserna från de odlingshistoriskt betingade, äldre strukturer som lever kvar och sedan försöka tillämpa det bruk av marken som byggt upp vad man vill slå vakt om.

I Sveriges Hembygdsförbunds fortreffliga tidning Bygd och Natur, nr 4/94, beror jag liknande frågor i en artikel. Jag vill avsluta på samma sätt som där.

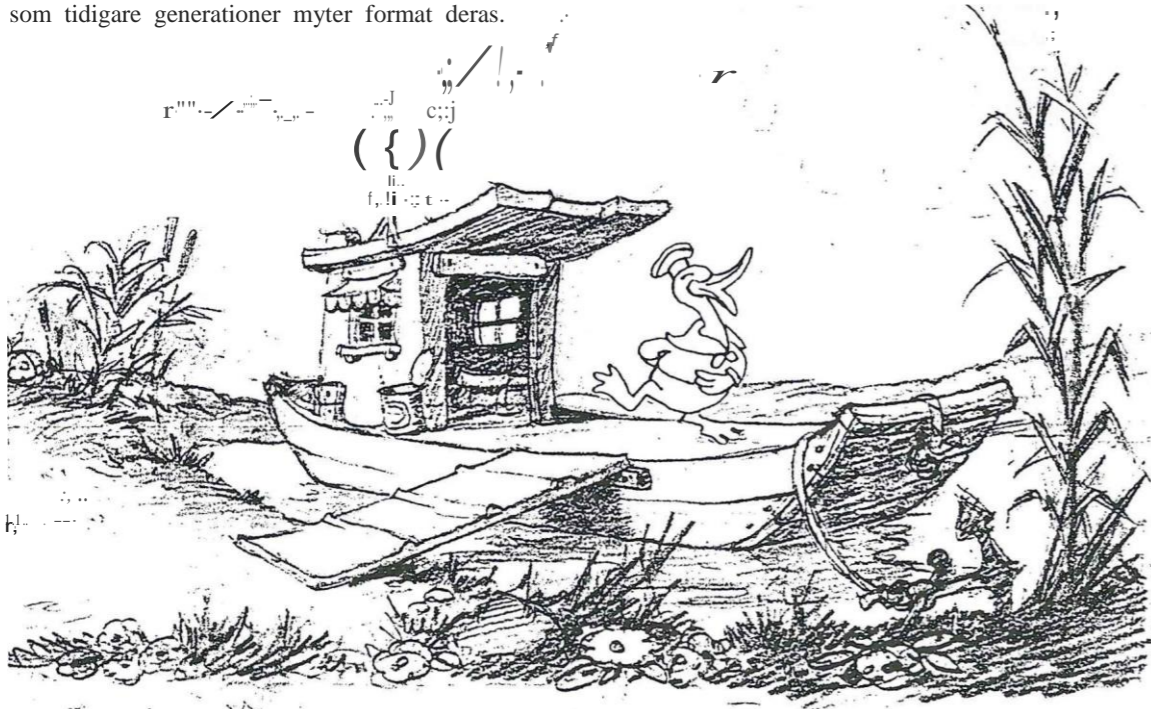
Värna det som varit vanligt. Använd gammalt bondförnuft. Då blir resultatet optimalt. På lång sikt är detta också det mest ekonomiska.

Det nya landskapet ges ut av Skogsstyrelsen, S-551 83 JONKÖPING. Tel 036-15 56 00.

Kelvin Ekland

Den moderna mytens kulturmiljö

I mycket styr dagens mytologi var samhällssyn, alldeles som tidigare generationer myter format deras.

Bildtexten har hämtats från:
Walt Disney, Finch, Ch; HJ 1976, ISBN 91-7300-223-2,
Kalle Anka, Disney; Serieförlaget 1990, ISBN 91-7912-304 X,
Den enda vägen, Andreasson, Lars; Epix 1994, ISBN 91-7089-361-6.

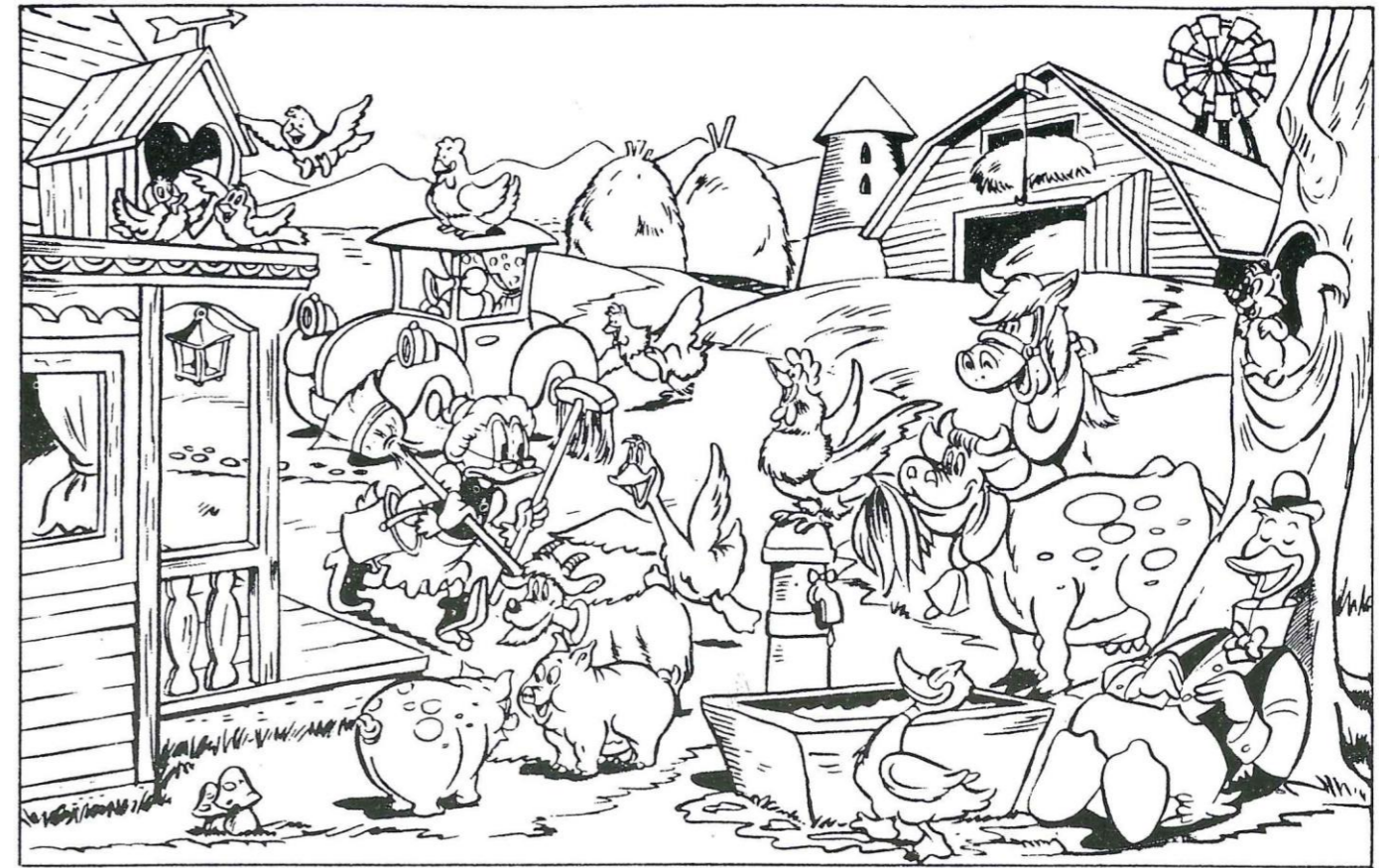
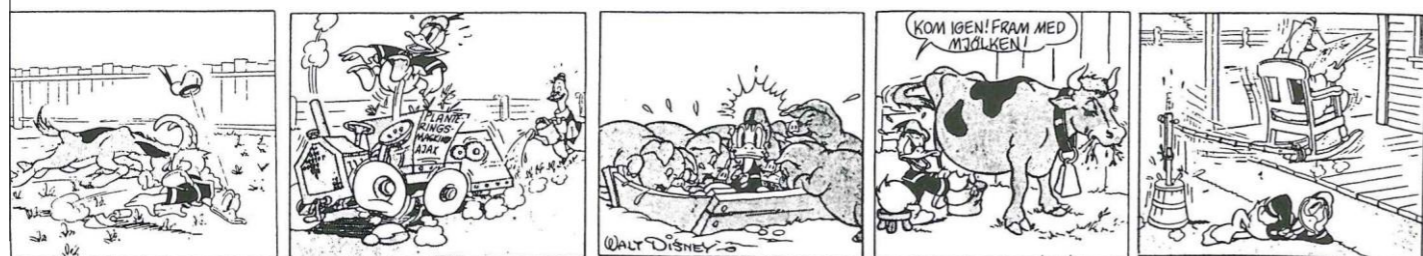
De senaste sextio åren har kulturlandskapet utsatts för en genomgripande förändring. Tittar vi på Norden och den agrara delen har akerarelan minskat betydligt, de blommande beteshagarna krymt till en tiondel och hed- och skogsbetesmark nästan försvunnit, alldeles som naturliga hoangar. Sma samhällen och städer med ett rikt kulturliv och ett utbud av faciliteter har utarmats och uniformerats. Storstäderna har förlorat mycket av sin intimitet och värme. Övriga delar av den industrialiserade världen har förändrats på liknande sätt. Sagans och mytens värld skildrar den samtida verkligheten.

Var tid har med briljans speglats i det mytologiska imperium vars grundstenar lades 1928. Det året lancerades Micky Mus av brodern Walt och Roy Disney och Disneyworld började byggas. Sex år senare introducerade Walt Disneys assistenter Art Babbit och Dick Heumer en typisk trettioårsfigur. Den medellose, materialistiske, ideo- rikerike, arbetsvillige men också den nervost orolige och optimistiske lyckso- karen. Han som under depressionens och strukturrationaliserings- är lamnar landsbygden för en ny framtid i alla innovationers och möjligheters stad.

Figuren doptes till Donald Duck, även känd som Anders And, Kalle Anka och Kalevi Sorsa. Första gången vi möter honom bor ynglingen på en fallfärdig pram, kladd i pojka-rens urvaxta sjömanskostym. De första åren därefter arbetar han som dräng hos sin farmor på hennes farm utanför staden Ankeborg. Till sist kan han inte hantera aggressiviteten mot sin savliga kollega, den ständigt hungrige Marten Gas. Han lanar gardens asna och tar sig till stan. Tecknaren Al Taliaferro har till Bob Karpss manus utomordentligt väl skildrat den perioden.

Sedan har Donald/Kalle försörjt sig genom tillfälliga pahugg inom de mest skiftande områden. Kostymeringen har han behållit. På senare tid har hans rike farbror gett honom mer eller mindre långa och ansvarsfulla, men ständigt underbetalda, vikariat. Hans oformaga att tygla sina fantastiska ideer och sitt snarstuckna temperament gör en fast anställning omöjlig.

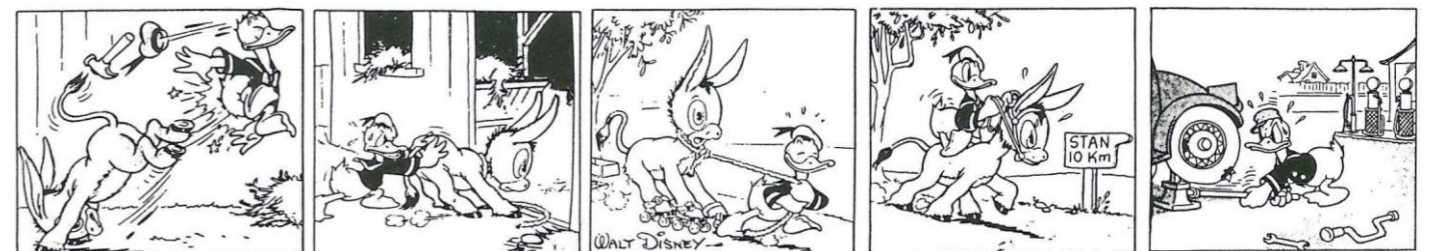
Han är reflex av genomsnittsmänniskan, ovisst om dum eller bara förföljd av en gemen otur. Mest illa ute var han under krigsåret 1943 då han fick skada "Der Fuehrers Face".

Ankeborg, hans stad, har förändrats från en typisk vildvuxen småstad med myller av företagare, affärer och kulturella begivenheter till en valordnad, modern, medio-ker "metropol" med supermarknad, bankpalats och villaför-ort. Tillvaron har inte blivit bättre för det. De folkliga rovarna i Bjornligan har blivit Borsligan och hotar den kapitalistiska stabilitet farbror Joakim eller onkel Skruer stannat för. Den enda trygghet som fortfarande finns i denna

sagovärld är farmor Anka. Hon hyllar den grona konservati- tismen och de självförsörjningens traditioner hennes invandrande föräldrar hade som rättesnöre. I mycket har hennes farm lanat drag från den bondgard på 30 ha utanför Marceline i Missouri, USA, där Walt Disney växte upp. Kanske är det inte bara i sagor och myter som en sådan jordnara trygghet behövs.

Naturhøy fra slatteenger

Norges Landbrukshøgskole - Fag-tjenesten har ett projekt for natur-høy. Ett idehøfte, URTERIKE SLATTEENGER, er ett resultat.

Vi citerar:

"Tiltaket har flersidig nytteverdi. Det er et viktig mal a spre kunnskap om kulturmark og naturlig dyre og planteliv .

Okt kunnskap om slattekultur kan bidra til a styrke interessen for a veme og utvikle gamle naturenger. Ved a ta vare pa urterike slatteenger kan vi skape bedre livsmiljø for sjeldne plantearter og øke mangfoldet og variasjon i kulturlandskapet.

Demonstrasjoner, dugnader og kurs for opplæring i bruk av gamle redskaper og arbeidsmetoder kan bidra til a holde tradisjonsrik kulturarv levende. Slattekulturn omfatter ogsa bygninger, tradisjonsmat og musikkarv.

Urterike slatteenger inneholder mange forskjellige slags gras og urter som gir god lukt og smak til høyet. Grasavlinger fra gamle slatteenger ogjØr en verdifull fØrressirs for produksjon av Naturhøy. I dag produseres for litt høy i Norge til a dekke behovet for spesialhøy til smadyr. Kvalitetsproduksjon av Naturhøy kan skape sysselsetting og gi inntekter."

Xaifri wj

Fran Finland har det kommet ett par niitta publikationer som handlar angar. Eeva Hreggstrom har varit med och gjort bada. Den ena ar pa 20 sidor och heter Alandsk lovang - En beskrivning av lovangen i Nato Skargard. Den ingar i en serie som kallas Sevart, som behandlar landskapet Aland. Har svarar Eeva bade for text och bild. De skildrar tillsammans det alandska lovangsbruket, som hallits levande in i var tid. Arbetsmoment, redskap, orter, bar och landskap. De skira akvarellerna satter sin pragel pa den lilla boken, som Eeva utformat tillsammans med Marita Karlsson.

Den andra ar dubbel i formatet men bara pa tolv sidor. Den heter Kattfot och bla viol - en skrift om angar. I den svarar Eeva for teckningarna medan maken Carl-Adam Hreggstrom star for texten. Natur och Miljo, den finlandssvenska riksorganisationen for naturvard ar utgivare. Den ger anghistorik, presenterar olika slags angar, angsvaxter - orter, gras och frylearter - och an.gens hotade arter. Lasbraknar, gentianor, vissa dagfjarilar, spatistelmal, safferotsmal ar exempel pa sadana. Avslutningsvis ges skotselrad.

Nordiska forbundet for kulturlandskap ar stolt over att ha inspirerat NLH-Fagtjenesten till initiativet och tackar Unni Dahl Grue och Ingrid Finne Klynderud for det engagerade arbete de utfort och de resurser de plockat fram till Prosjekt Naturhøy.

De har gjort ett informationspakket som inneholder:

- * Ta vare pa urterike slatteenger Folder 10x21 cm. 6 s.
- * Urterike slatteenger EngskjØtsel og slattekultur skaper ny mering. Idehefte A4, 36 s, illustrert med fargebilder.
- * Ta vare pa urterike slatteenger Kombiner skjØtsel med produksjon av Naturhøy. Diaserie nr 11, 67 dias. Teksthefte A4, 16 s.
- * Bli med Pelle Kanin Aktivitetsark for barn. A4, 4s. (Se sidorna intill!)
- * Produktmerke for Naturhøy Klistermerke med plass for producentens navn og adresse. 9x12 cm.

Smak av sommar!

Under denna rubrik presenterade vi i LOMMENs decembemummer for tva ar sedan vart och Ake Carlssons, av Naturvardsverket stottade, projekt Angsho.

Vi ville precis som NLH-Fag-tjenesten skriver, varna och utveckla gamla slatterangar, odlingsminnena och den mangfald av liv som en akta hoang ar full av smaken av sommar.

Konstnaren Britt-Marie Hallbert har for forbundet gjort den etikett med svensk text, vilken angsbrukarna som en kvalitetsdeklaration kan satta pa sina hoforpackningar.

Kanske kan verksamheten med Angsho i Sverige fa en uppsving 1995. Just nu funderar man som bast pa Skansen i Stockholm pa om inte de ska starta en detaljfor-saljning av Angsho till sina besokare. Det vore ett tint initiativ. Intresserade producenter bor ta kontakt med
Leif Johansson,
Stiftelsen Skansen,
Box 27807,
115 93 STOCKHOLM.
Tel 08-66 30 500.

fran Slatterangsho

Om Du anvander dett h...
smadjur eller som has...
vara blommande ii...
hiillsosam, varierad...
hav...
a sma ande kost.

Projekt Angsho stöds av Naturvårdsverket
En...ast brukare av Ortnika s/311...
skordat hoet garanterar kvalitEtrangar tar anvanda denna etikett. Oen som
NORDISKA FORBU...
P:o Halsenglands muse...
TECKNING: Britt-Marie Hallbert
F6R KULTURLANDSKAP...
orgatan 31, 842 00 Hudiksva/l

B I MED PELLE KANIN

LIER OM NATURHØY

FØlg NATURHØYET fra det' vokser som friskt gras i enga til det blir slatt, tØrket, 1 agret, pakket og brukt ti l dyrefor.

Graset overvintrer under snØen og starter a vokse tidlig om varen. Rundt St. Hans er graset langt nok til at det kan slaes. For deltok bade barn og voksne i slattoma. Mannfolka slo graset

med lja, mens kvinner og barn hjalp til med raking og hesjing. I dag skjer det meste av slatten ved hjelp av moderne maskiner og fa arbeidsfolk .

Ved tØrking mister gras og urter den friske fargen og blir gragrØnt, sprØtt og lukter som knydder. HØy er smakfull og n ringsrik mat for mange slags dyr.

FØr var slatteenger van lige over hele landet. Na ma vi lete etter slike blomsterenger.

Camie enger som ikke blir slatt

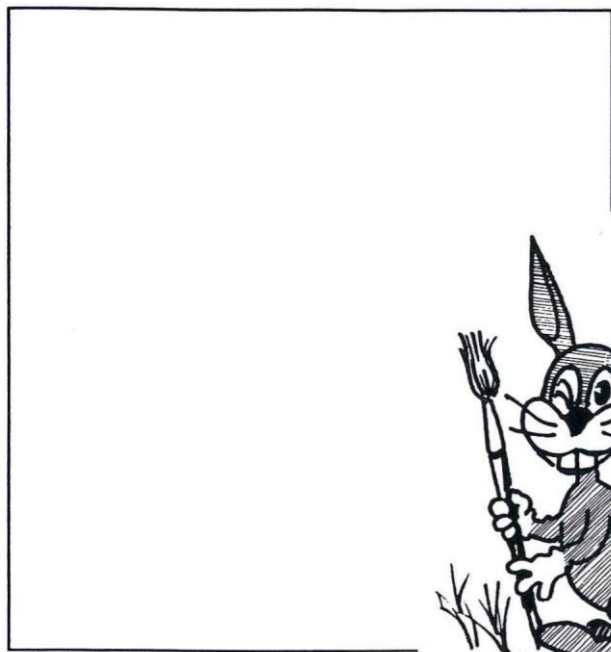
gror til med busker og trr. Gras og blomster forsvinner og insekter og dyr ma finne nye steder a bo.

NATURHØY - aktivitetsark
Hjelp Pelle kanin a svare pa oppgavene!

Skriv navnet ditt her: _____

TA VAR E PA URTERIKE SLATTEENGER!
Kom biner skjØtsel av kulturmark med produksjon av naturhøy!

NLH - Fag-tjenesten
Moerveien 12,
1430 ÅS, Tlf: 6 4 9 4 1 1 6 5

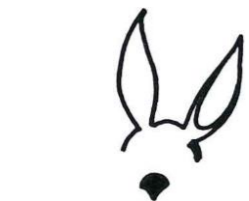
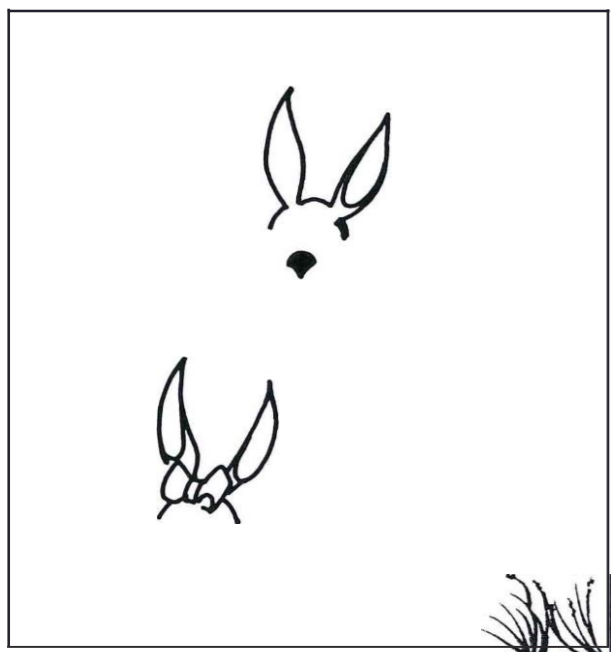

Hoy er i vretten til Pelle kan in
H0ner og griser liker best korn og kraftfor, mens
andre **Kj** ledyr og husdyr spiser friskt gras eller
h0y.

Kjenner du {/ere dyr som er grasetere?

1. _____	4. _____
2. _____	5. _____
3. _____	6. _____

Hjel p Pelle kanin med a tegne noen av dyra!

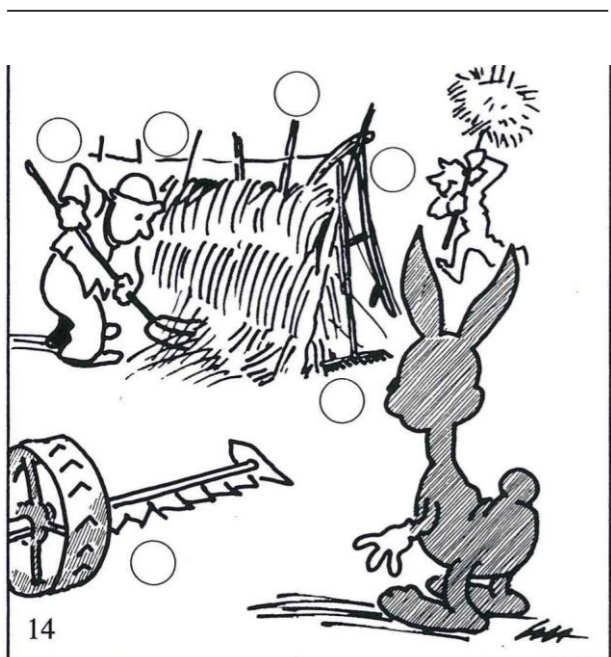
Vet du forskjell pa van l ig hoy og
natu rhoy?

I vanlig h0y finner vi bare 10-15 ulike slag gras
og blomster. I naturh0y er det over
50 forskjellige slag!

Pelle og Pia kanin har gjemt seg blant gras og
urter i enga.

Tegn noen engblomster som du kjenner.
Finn ut hvilke farger disse blomstene har!

1. Ba/lb/om _____	4. Prestekrage _____
2. Blaklokke _____	5. Ryllik _____
3. Marikape _____	6. Rndklnver _____

Pelle kan i n titter pa at vintermaten
bl i r slatt og torket

Nar gras og urter er utvokst og har blomstret, b0r
enga slas og graset t0rkes. Modne fr0 spres,
spirer og blir til nye planter neste ar. Tidligere var
hesjing en vanlig mate a t0rke graset pa.

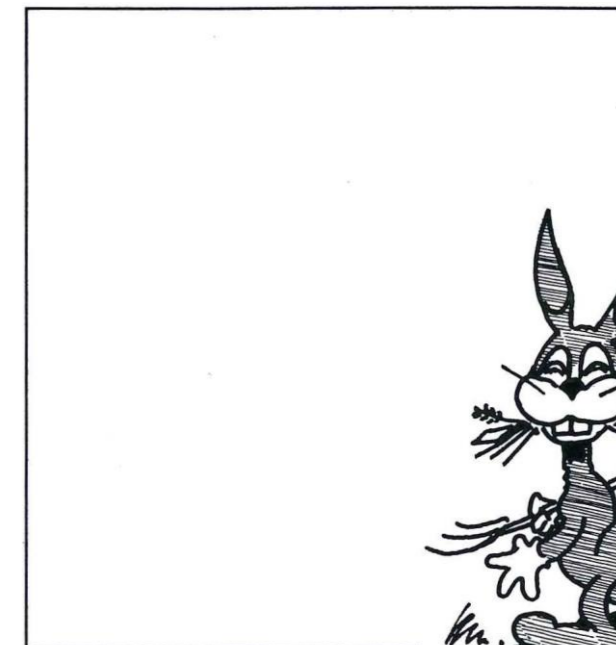
H va kalles sla tteredskapen som Per og Pal
bruker?
Sett riktig nummer i sirklene pa tegningen.

1. S/amaskin _____	4. Hnyga ffel _____
2. Lja _____	5. H esjestauro _____
3. Hnyrive _____	6. Hesjestrang _____

Hjel p Pelle a fa hoyet i hus ti l vinteren
Nar graset i sater og hesjer var t0rt, ble h0yet
kj0rt pa laven med hest og h0yvogn.
I dag blir h0yet t0rket ute eller inne pa t0rke pa
laven for det blir presset til bunter og baller.

Pelle star klar med ga ffe/en sin for a
hjel pe Per og Pal med a Jesse
hny opp i vogna.

Tegn Blakken og hnylasset!

Om vinteren spiser Pelle kan in hoy
hver dag

Ved juletider har husdyra spist opp nesten
halvparten av vintermaten sin.

Regn ut hvor mye hny Pelle trenger fra midten
a v september ti/ slutten a v mai.

Regn med JJ: il frasjon for 250 dager.
Kaniner spiser ca. 150 gram hoy hver dag.
Hvor mange kilo hny trengte;
Pelle gjennom vinteren?
Husk at i 1 kilo er det 1000 gram.
Svar: _____

Tegn Pel/es vinterfors yning med hny!

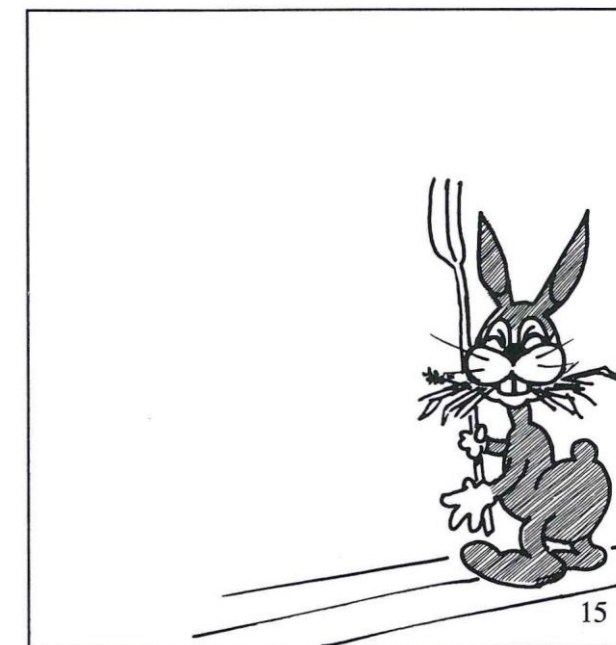

Bl i med Pelle kan i n pa laven

Om vinteren blir h0yet lagret pa laven til det blir
gitt som for til husdyra.

Tidligere ble kornband lagret pa laven for de ble
tresket. I dag bruker vi kornband som julenek til
fuglene.

I eventyret bor Julenissen pa laven.
Pelle henter ga ffe/en sin og finner seg en
hoydott ti/ julemat.
Vet du hva nissen spiser ti/ ju/?
Hjel p Pelle med a tegne Julenissen som
sitter i hnyet og koser seg med livretten sin!

Hvordan skal kaniner stelles?

Både **kj** ledyr og husdyr krever riktig mat og godt stell for å trives. Gi dyra rent vann hver dag.

Om sommeren spiser Pelle friskt gras og bladvekster som løyveian og kløver. Tørt hø, kornblanding og rotvekster er vinterkost.

Pelle og vennene hans trives både inne og i friluft. Buret er lettere å holde rent når det står ute.

Pelle liker å leke, bli koset med og løpe fritt hver dag.

*Pelle kanin er troff og har sovnet i huset sitt!
Kan du tegne kaninburet til Pelle?*

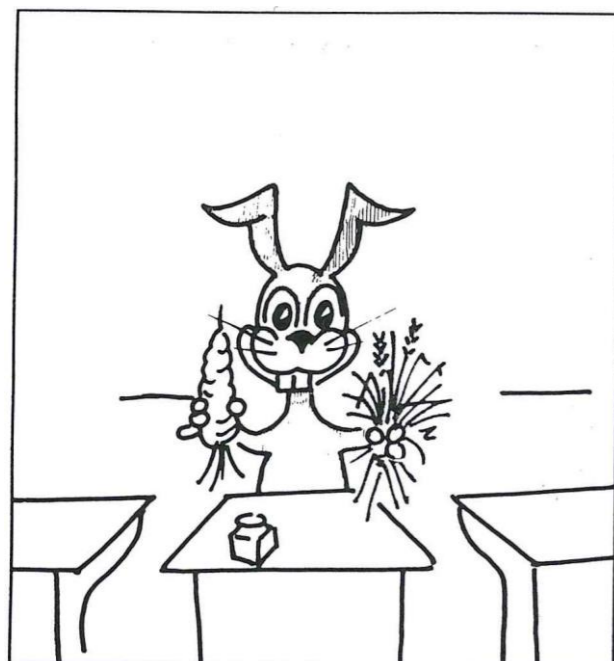
Pelle kan inn på skolebesøk

Er det noen i klassen som har et kosedyr som spiser naturhøy?

Kanskje kan **kj** ledyret være med på skolen en dag eller to. Undersøk først om det er noen i klassen som ikke taler høy eller kjledyr.

Pelle liker å være på besøk i klasserommet!

Tegn deg selv og matpakken din ved siden av Pelle!

Bli med på gårdsbesøk

Spør læreren om å få besøke en gård med husdyr og hjelpe til med faring og stell av dyra.

Store husdyr som kyr, sauer og geiter spiser vanlig høy, silo og kraftfôr.

NATURHØY brukes til **kj** ledyr som kaniner og marsvin og til hester.

Noen gårder produserer NATURHØY som selges som fôr til **kj** ledyr. Be om å få hjelpe til med å pakke høyet i poser og sette på NATURHØY-etiketter.

Har dere lyst til å selge NATURHØY og tjene noen kroner til i klassekassen?

Pelle kanin takker for at du ville være om naturhøy og kaniner!

*Bild från en av de första slatterkurserna.
Det är dags for gamla elever att återtraffas.*

Jubileum for "Lien och slatterangen"

For tiende gangen inbjuds till Nordens mest traditionsbundna kurs i lievard och angssktsel.

Extra festligt med praktiska övningar bland annat i slipning, lieslatter och hamling. Slatteövningarna sker på några av Västergötlands finaste ångar, bland annat Gantaras i Tollsjo och Västergården i Odenas.
(Både är beskrivna i boken *Ångar*, sid 20-23.)

Forelasningar om det äldre odlingslandskapet samt slattergille och gammaldags mathfillning.

Plats: Odenas ca 2 mil söder om Alingsås.

Tid: 20-23 juli 1995.

Kursledning: Karin Axelsson, *Alingsås*, Åke Carlsson, *Siene*, Kersti Ingeborn och Ewald Johnsson, *Odenas*, Ingemar Zachrisson, *Hemsjo*.

Medverkande: Forfattarna Gunnar Arnborg och Stefan Edman, fotografen Tore Hagman samt 7-8 utomordentliga instruktörer och lika många slipstenar.

Kursavgift: 950 SEK inklusive mat och logi (tillägg for privatrum 90:-/natt).

Forhigning: Efter önskemål; talt, holada, privatrum.

Anmälan: Skriftligt, senast den 15 maj till:

Lien och slatterangen
Ewald Johnsson
Odenas 4619 Mellomgården
S-441 95 ALINGSÅS

Telefon : 0322-531 39

NORDISKA FORBUNDET FOR KULTURLANDSKAP

ODENÅS HEMBYGDSFORENING

NATURSKYDDSFORENINGEN ALINGSÅSKRETSEN

Anne-Beate Jonsson

Blekingevagar fiirdleder i danskt-svenskt landskap

Idag ar vi besatta av det har att komma fort fram pa vara vagar. Annat var det forr. For bara hundra ar sedan gick det betydligt langsammare - vi hade ju inte bilen da. Nej, det var besvarligt att resa i aldre tid, det vet vi nog!

En viss forskning har bedrivits kring landets aldre vagsystem, men faktist ganska litet. De aldsta fardvagarna var enkla rid- och klovjestigar. Namn som Flottsund, Risbro, Redvag och Balebro ar talande. Overhuvudtaget ger ortsnamnen ofta en antydning om vagar och verksamheter. Det var naturligt att valja vag efter framkomligheten, asar och annan fast mark liimpade sig bast for samfardsel. Om man av en eller annan anledning maste ta sig fram pa mark som var mindre val agnad, kunde man tvingas forstarka vagen, tekniken med kavelbroar ar formodligen urgammal.

Erik Dahlberg gjorde pa 1600-talet anteckningar om vagar mellan stader och huvudorter, om miltal och skjutskostnader. Sedan Blekinge blev svenskt ar 1658, borjade man kanske aven i detta liin arbetet med att mata vagstrackor och satta upp milstolpar.

I ett landskap som Blekinge, diir man bade havet att tillga som fardvag, ar det naturligt att storre delen av de resor som maste foretas gjordes till sjoss, ofta

vintertid pa isen. Och isvagarna var ju bekviiima .

Handelsman och statens foretradare

De som reste i gammal tid var i huvudsak tva kategorier manniskor. Det var statens foretradare som behovde resa for administrativa uppdrag, fogdar t ex som skulle driva in skatter, samt de militarer som hade att ansvara for krigforing och forsvar, det sistnamnda inte minst viktigt i detta gransland dar det under medeltiden forekom krigstag och harjningar av storre eller mindre omfattning mycket ofta. Den andra kategorin resenarer var de som drev handel, en viktig naringsgren.

I den forsta kategorin hade nog i allmanhet inte sarskilt manga arenden i skogsbygden upp mot Smaland, det var rackarbygder som man heist hall sig undan fran eftersom skogarna alltid kunde formodas hysa lost folk som overfull och plundrade de resande. Kungens befallningsman reste alltsa - for det mesta far man anta - i ost/vastlig riktning och nara kusten.

I skogsbygden mot Smaland fanns stigmän och fredlösa som kunde överfalla och plundra skatteindrivare och andra resande. Bild Mauritz Lindblom 1943.

Danmarks vedbod

En stor del av exporten fran Blekinge hanforde sig till vad skogen kunde ge. Det har t o m praglats ett uttryck fran 1600-talet, att Blekinge var Danmarks vedbod. De stora danska slotten drog enorma mangder ved for att hallas hjalpigt varma - fros gjorde man nog iinda! Men utover ved fraktades naturligtvis plank, briider, tjara, beck och pottaska. Det sistnamnda en vara som tidvis hade mycket stor omfattning och som maste ha gatt mycket hart at bokskogarna. Pottaskan skeppades till storsta delen over Karlshmn.

Fran 1658 - fradsaret - firms en uppteckning om att det aret utskeppades inte mindre an 5299 famnar ved till Danmark och Tyskland. Vidare exporterades detta ar 49 600 enestorar och 370 tunnor ek- och bjorkbark . Enestorarna anvandes till hagnader kring jaktparkerna vid slotten, och barken gick forstas till garvarna. Smor- och silltunnor horde också till de stora exportvarorna liksom laggar till det stora slottsbygget i Kopenhamn.

Fran Smaland ner till Blekinges hamnar forslades kott, slaktdjur, smor, hudar och annat utover skogsprodukterna. I andra riktningen gick utlandska kryddor, salt, tyger, 61 och vin.

Den gamla riksvagen

I vaster, vid porten till Blekinge, lag Solvesborg, kungens och kronans starka faste, en riksborg. Den anlades tidigt, kanske under 1200-talets slut, for att utgora las vid infarten till Blekinge. En primitiv viig har lange funnits for trafiken mellan ost och vast, den som gatt under benamningen *Kongs-Lijden* , *Margaretastigen* eller *Kong Christians viig*. Den del som idag finns kvar av denna viigstriickning loper genom det olandiga och skogbevuxna området mellan Ronneby och Brakne-Roby som kallas Roby Vara.

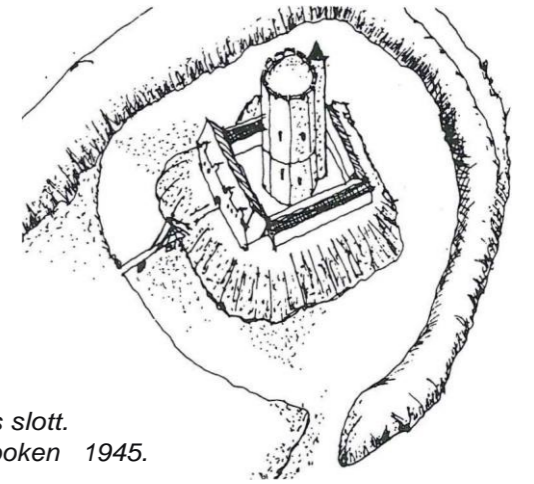
Omrudet har sedan lange betraktats som en etnisk grans i Blekinge som visar sig i bebyggelse, sprakbruk, broderier, siittet att bygga gardesgardar och mycket annat. Kongs-Lijden loper genom skogen, soder omden nutida viigen . Den gar bitvis over hallmarker och den iir kantad av forhistoriska gravanlaggningar fran tiden 400-500 e Kr. Det kan antas att vagen redan vid den tiden kan ha varit i bruk nagra hundra ar.

Namnen Margaretastigen och Kong Christians viig antyder att drottning Margareta omkring ar 1400 och Christian IV tvahundra ar senare anvant denna vag vid sina besok i Blekinge. Vart Margareta styrde sin kosa nar hon skulle osterut vid besok i Blekinge kan man bara gissa: det kan ha varit Kalmar, dar en viss unionspakt med stadens namn slots ar 1397. For kung Christians del var anlaggandet av Kristianopol aktuellt omkring ar 1600. Dt iir hogst sannolikt att han i egen hog person besiktgade platsen for dert nya befästningsstadens etablering. For dem bacta far man anta att resan varit nog sa obekviim.

Vagen ar intressant ur flera aspekter, inte bara for att de bada kungligheter med sina namn knutits till den, utan också historiskt, sa tillvida att det inte finns sa manga viigar i Sverige som bevisligen iir av sa hog alder. Den ar t ex betydligt iildre iin en stor del av den viigstriickning som sveakungarna fardades vid sin Eriksgata genom Svealand och Gotaland.

Den viig som i olika striickningar senare lopt genom det blekingska kustlandskapet av sag naturligtvis att knyta samman by med by, att v'ara forbindelseliink mellan de olika sma samhällen som tidigt viixte fram i landskapets bordigare delar. Det var också utmed denna viig som det under kristnandet av landsdelen - vid mitten av 1000-talet - byggdes kyrkor. I anknytning till vagen kom också de forsta stadsbildningarna: Ronneby och Solvesborg som de iildsta, Lycka, Avaskiir och Elleholm under 1300- och 1400-talen. Sist av de medeltida stiiderna anlades Kristianopol ar 1600, fast da iir vi egentligen inne pa nyare tid.

Niistan samtliga medeltidskyrkor i Blekinge ligger utmed den gamla riksvagen: Solvesborg, Ysane, Morrum, Aryd, Briikne Roby, Ronneby, Listerby, Forkiirla, Niittraby, Lycka, Losen, Ramdala och Jiimjo.

Sölvesborgs slott. Ur Blekingeboken 1945.

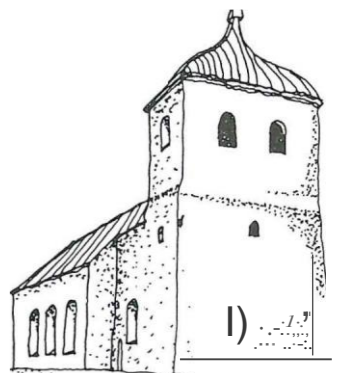
Manga har under 1800-talets period av folkokning rivits eller byggts om till oigenkiinnlighet med glada vita krokantorn, men i de fiesta fall har pa sarnma plats legat en iildre stenkyrka fran medeltid. Ibland har iiven den haft en foregangare, en stavkyrka av trii. Det iir inte alla medeltidskyrkor som ligger vid just denna viig, nagra har fatt sitt liige vid en annan viktig samfiirdsled.

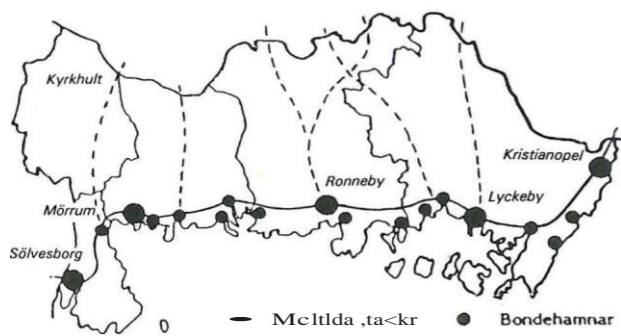
Vagar in i Smaland

Om riksviigen utmed kusten maste ha funnits tidigt i landskapets historia hindrar det naturligtvis inte att det har funnits samfiirdsel langt tillbaka i tiden iiven mellan nord och syd. De manga adalarna som gar ut fran det smaliindska hoglandet utgjorde naturliga infallsleder for den kolonisation av Smaland som hade sin utgangspunkt pa kusten . De jiigare och fiskare som under stenaldern sokte sig norrut utmed floderna har avsatt spar i form av boplatser diir redskap av flinta i ganska stora miingder vittnar om primitiva fangstmetoder. Speciellt i Morrumsans dalgang har man gjort sadana fynd. Vid Ronshylte, strax norr om Almundsryd i Smaland, har arkeologerna konstaterat mycket omfattande ansamlingar av foremal fran dessa tidiga bebyggare .

De viigar som finns utlagda pa kartan visar fiirdleder som iir kiinda fran medeltiden och som forband den blekingska kustbygden med Viirend i Smaland. Viirend var under denna tid en blomstrande bygd och med sate i Viixjo for en rik och miiktig biskop, vars landinnehav striickte sig langt utanfor Smalands granser.

Ramdala kyrka. Ur Severt i Blekinge 1983.

JAMSHOGSBYGDEN

Den från historisk synpunkt intressantaste vagen drog fram längst i väster, från Solvesborg över Jämshög- Kyrkhult. Jämshögs socken hörde för till Kristianstads län. Trakten är känd från snapphanefjorderna under senare hälften av 1600-talet. Historien om hur snappa- namn lyckades lagga vantarna på den svenska krigskassan i Loshult lagges onekligen en liten knorr till

bygdens historia. Men förbindelsen Skåne-Småland över Jämshögsbygden går betydligt längre tillbaka i tiden.

En väg fanns här bevisligen under 1300-talet och hade då sannolikt fungerat länge. På en halvö i Hornsjön i Kyrkhult ligger lämningarna efter en herremansborg, Horneborg. Anläggningen har kunnat kopplas till riddaren Jon Hjärne som under 1300-talet samlade ett godscomplex av betydande omfattning i dessa bygder. Man kan på goda grunder anta, att borgen tillkommit i avsikten att försvara den viktiga handelsvägen mellan det danska Blekinge och Varend i Sverige. En halv

i Roan, nära den gamla vägen, kan vara en rest av den medeltida vägsträckningen.

MORRUM

Morrumsans betydelse som samfärdsled har ofta framhallits. Stenåldersfynden i Almundsryd och flera stormansborgar nära an på smålandssidan har styrkt antagandena. An är emellertid strid och stranderna är på långa sträckor oändliga och svåra att ta sig fram på. Någon sammanhängande led har knappast kunnat påvisas. Boplatsfynd och godsbyggnader har nog snarare samman med ett givande al- och laxfiske än med en betydelsefull färdled.

Den medeltida vägen gick dock förbi Morrums, och där har troligen mycket tidigt funnits ett vadställe över an. År 1231 förtecknas i kung Valdemars jordebok att Morrums ingick bland kungens egendomar. (Valdemar II Sejr, 1170-1241.) Det är betecknande att Elleholm, som ligger i Morrums omedelbara grannskap, omkring år 1300 görs till säte för biskopen i Lund, som där bygger både bostadshus och en befäst borganläggning. 1350 får Elleholm stadsrättigheter. Under hela medeltiden ser man maktkampen mellan kung och kyrka och kontrollen av varandras förhållanden som tar sig uttryck på olika sätt. Här bör det ha rört sig om konkurrens om goda inkomster från fisket.

BRÅKNE-HÖBY

Av Blekinges medeltida orter har Bråkne-Höby sannolikt varit av en viss betydelse. Bygden är den mest fornliimningsrika i hela lännet, där uppfördes tidigt en kyrka, och ortens centrala läge gör att den kan ha utgjort en viktig knutpunkt där olika vägar löpte samman. Harnnen vid Järnavik är av medeltida ursprung. Det är därför märkligt att man inte känner någon väg norrut från Bråkne-Höby under medeltid.

Letesmåla by.
Ur *Sevärt i Blekinge* 1983.

RONNEBY

I Ronneby får vi kontakt med ett samhälle med rotter långt tillbaka i hednatid. Ronneby är den äldsta staden i Blekinge med privilegiebrev från 1387. Men redan då

maste staden ha haft minst hundra år på nacken. Den statliga kyrkan i Bergslagen påbörjades vid slutet av 1100-talet och fick sin första utbyggnad på 1200-talet, vilket visar att orten då var stor nog att fylla ett ansenligt kyrkorum med besökare. Trafikmassigt ligger Ronneby på en strategisk plats i landskapet: en bra hamn, kustnära läge där riksvägen drog fram, därtill lämpliga framkomstmöjligheter mot norr där det fanns en infallsport mot Varend. Givande handelskontakter har troligen etablerats tidigt.

NATRABY

Natrabysans dalföre hade också sin medeltida väg. Natrabylagen är ett av länets många bondehamnar, där i senare lastageplats där bönderna drev otillåten handel. Egentligen hade endast staderna rätt att driva handel med andra hamnar, inom och utanför landets gränser. I ett kustland som Blekinge kunde emellertid ingen statsmakt i världen hindra att det skeppades ut och in från dessa små olagliga hamnplatser. Flera av dessa agde bestod under hundratals år, t.ex. Hjortahammar i Forkarla.

Vägen från Natraby följde ans dalgång upp till trakten av Fridlevstad. Därefter vek den av mot nordost. Detta förklarar medeltida kyrkor både i Rodeby, Tving och Fridlevstad. Sannolikt var vägen inte lika gammal som den från Ronneby.

Lyckeby Flack.
Karta 1779.
G Wickenberg.

KARLSKRONA och LYCKA.

Kungsvägen i öster fick troligen benämningen efter Karlskronas anläggande på 1600-talet. Kanske var det här Karl XI och Gustav III färdades när de skulle besöka Karlskrona. De gjorde detta vid flera tillfällen. Under medeltiden drog här järntransporter ner från Småland.

Vid Lyckebyans utlopp fanns en bygd och en samhällsbyggnad med förhistoriska anor. Söder om Augerums kyrka hittades på 1890-talet en grav som genom sina rika gravgävor daterades till 600-talet e Kr. Det är möjligt att stormannafamiljen som har jordat en betydelsefull kvinna, liksom kl... med de upp... anerna liandska gravarna i Vendel och Valsgarde, också fått sina rikedomar genom handel med järn. Detta antyds av att det under 500/600-talet funnits en transportväg utmed Lyckebyan, från de myrmarksrika områdena i Småland.

Formodligen har vägen varit i bruk även under medeltiden och den kan ha utgjort en bidragande orsak till att Lycka fick stadsprivilegier vid mitten av 1400-talet. Det lilla fiskelaget blev en knutpunkt för handel och har uppfördes ett befäst hus för länsherren. Det förstördes och i stället uppfördes en ny borg på 1500-talet. Den ser vi idag som en pittoresk och fantasiäggande ruin.

Vid en utgrävning i Lyckeby för ett antal år sedan fann man resterna av den medeltida kungsvägen. Den var kullerstenslagd och svagt bomberad. En extra godbit var att på det område som undersöktes fanns väggkorsningen mellan riksvägen i öst/västlig riktning och den väg som från norr lät fram till borganläggningen vid an. Fynd av hastbetsel, järnpilspetsar och annat gav klara bevis för att strider ägt rum på platsen, formodligen i samband med en stormning av borgen.

I gammal tid skall en väg med namnet Engelbrektsstigen ha gått mellan Losen och Jämjö. Vissa skal talar för att detta kan vara den medeltida väg, som blev Engelbrekt tagat fram på med sina trupper 1436 när han företog ett härjningståg genom Blekinge. Den stora riksborgen Bromsehus vid smålandsgränsen förstördes grundligt, därefter kom turen till Ronneby, Elleholm och Solvesborg.

KRISTIANOPEL

Resterna av den gamla riksvägen längst i öster, där den loper fram på Litorinavallen, har även de urgamla anor. Det fasta goda underlaget i den strandvall som bildades för ca 5000 år sedan har utgjort en naturlig färdväg, och idag ser vi hur vägen från Sveriges sydostliga horn på Torharnslandet och norrover följer strandvallens linje. Här, ca 8-9 m o h, finns talrika spår efter stenålderns jägar- och fiskarbosättningar.

Vägen gick över Kristianopel och dess föregångare, den medeltida staden Avaskar. Avaskar är känd endast genom arkeologiska undersökningar. Det har varit möjligt att genom dessa ringa in omfattningen av den medeltida stadsbebyggelsen. Via Hogasandsområdet gick vägen till smålandsgränsen och borgen Bromsehus. Den anlades 1360 när Blekinge återerövrades av den danske kungen Valdemar Atterdag sedan lännet under några decennier varit förpantat till Sverige.

Borgen har efter det Engelbrekt förstörde den legat som ruin. Den valdiga ruinkullen med utsikt över Kalmarsund, på sommaren romantiskt beväxt med lummiga gamla träd, buskar och orter, utövar ett starkt sug på födelselandskapet, som kanner det klia i fingrarna. Här har aldrig någon arkeolog satt ner sin spade. Vad skulle man inte kunna utvinna av kunskap om konstruktion, byggnadsteknik och material, vapen, levnadsbetingelser! Det är kanske tur att drommen är realistisk; kostnaderna för en arkeologisk utgrävning skulle belöpa sig till astronomiska summor.

På denna spännande och fantasiäggande ruinkulle vid smålandsgränsen slutar resan med konstaterandet att drommar nog inte alltid bör förverkligas, det är kanske roligare så.

Tack för trevligt resällskap!

Vedeby gravfält. JJA Worsaae.

Kulturlandskape ts store skildrare

Nu har nedrakningen borjat och det galler att skriva medan minnet af nagorlunda tillforlitligt, framhaller Gunnar Brusewitz i forordet till forsta delen av sina memoarer, Vagens barn: som kom lagom till sjuttioarsdagen. Han refererar till Montaigne, som varnade for att vanta med memoarskrivandet och sade sig ha vanner som forlorat halften av sina minnen diirfor att de vagrat publicera sig i fyrtioarsaldern, utan vantat tills de blivit sextio och utlevade . En trost ar att detta sades pa 1500-talet da livsliingden var en annan, men Brusewitz vill iinda se orden som ett memento.

Kanske ska vi darfor ocksa passa pa att hylla och tacka forfattare och konstnieren for vad han under sina sjuttio ar utfort och berikat vara liv med. Det iir inte lite. Det tog sin borjan da han som sextonaring varen 1941 tvingades att i fortid liimna Strangnas liiroverk. Tiden hade inte rackt till for skolan. Betyget var sa uselt att det inte var modan vart att hamta. Teckningsliiraren Zacha Faith-Ell gav dock stort A. Han gav ocksa ett rad for framtiden: Brusewitz skall bli tidningstecknare!

Diktatorns sond agsutflykt .

Nar Var Herre skapade djuren kom den onde och tittade pa. Han ville hjalpa till. Han tick gora lommen. Nar han var klar sa han: "Ge dig ivag nu!" Fageln flaxade sorgset ivag. Den onde sag da att han glomt benen och slangde dem efter lommen. De fastnade langst bak i stjarten. Dar sitter de an. Faglar i kikaren. 1956.

Tva ar senare fick Brusewitz ett stort stipendium av ABC-skolan (*kanNi skriva, kan Ni ocksa teckna!*). Hans elevteckningar anvindes i skolans reklam, sista sidan av nastan alla veckotidningar i ert ar, och hans namn blev sa kant att han fick bra avsattning for sina teckningar och ocksa bestallningar pa nya .

Inspirerad av den beundrade Sven Rosendahls texter borjade Brusewitz ocksa skriva. Nils Dahlbeck pa Sveriges Natur kopte den forsta "artikeln " for trettio kronor och hade den goda smaken att aldrig publicera den. Snart hade dock Brusewitz en egen spalt i Stockholms-Tidningens landsortsupplaga. Redaktoren Ester Nilsson liirde honom skriva. Snart blev han ocksa narast fast medarbetare bade i Svensk Jakt och Friluftsliv. Formagan art binda samman djur, natur och kulturkuriosa i text och bild blev hans kannetecken. Han ryggade emellertid inte for nagot uppdrag och mycket tidigt hade han en enorm bredd. Kapaciteten var enorm. Han kiinde aldrig av nagon tecknarleda .

For efterkrigsgenerationen blav han en institution. Sjalv kiimpade han med att halla sig borta fran rutinens brant. Det stora verket blev JAKT. Boken om jagare, villebrad, vapen och jaktmetoder fran aldsta titler till vara dagar. Under flera ar forberedde han det stora verket. Texter och teckningar testades i liirtare sammanhang. De slipades och fulliindades. Dar visade han ocksa sin storhet som bokkonstnar. Nar boken kom 1967 skrev Birger Norman bl a " ...det iir en av de vackraste och mest begavat genomkomponerade naturbocker som nagonsin

1940-tal. Skamttecknaren.

kommit ut i vart land ... Som forfartare och tecknare iir kulturlandskapet hans arbetsfalt. Forhallandet mellan manniskan, naturen och djuren. Historiskt som aktuellt. Han iir en ofortruten och driven iakrtagare, och han har en vidstrackt och valdisponerad belisshet i kulturhistoria ... JAKT ar en jartelik fresk over jaktens historia, dar miinniskorna, djuren, tiderna och landskapen andas och lever i den stora rytmen och de sma, fint anbringade accenterna. "

Efter JAKT har kommit mer an trettio backer till, dessutom artiklar, illustrationer, frimarken radio- och TV-program . Brusewitz ar ocksa idealist. Han gjorde ensam Svenska Naturskyddsforeningens arsbok 1984: Sveriges natur - en resa i tid och rum. Nagra ar senare gjorde han helt utan kostnad det forsta hedersdiplomet at vart forbund . Det tillagnades Ivar Andersson i smaliindska Krokshult . Motivet var fagatan fran byn, en ljuvlig akvarell som skildrar sommaren i Brabygden. Samma motiv aterkom i Hjiirt- lungfondens brevmiirke 1990. Fastan da med Krokshult i vinterskrud . Det kan beskadas pa tidningens omslag.

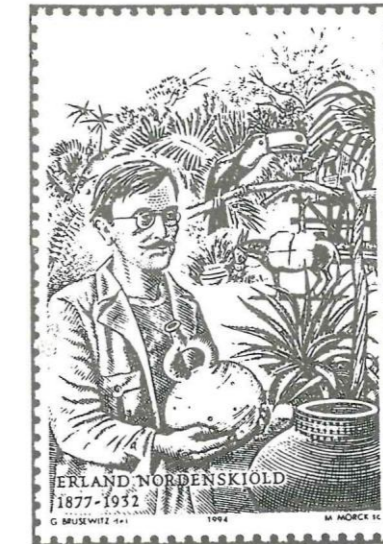
1950-tal. /bland dyker en karikatyr av tecknaren upp.

1930-tal. Pa sater inat Venabygd i Gudbrandsdalen.

G vn ar .llo <.l. .lji.

1990-tal. Frimarksforgaga, Er/and Nordenskjold.

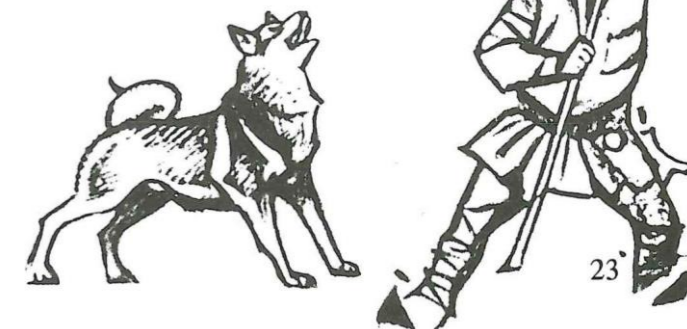

Med Brusewitz i bokhyllan behovs inga uppslagsverk. Hos honom finns det mesta och i den mest utsokta form. Naturligtvis har en del av vad som skrivits i den aldrig avslutade serien om tidningens namn, LOMMEN, hamtats fran Brusewitz.

Vi gratulerar Dig Gunnar! Nu sager vi Du och tackar for art Du finns. Vad gor det att fodelsedagen den 7 oktober ar passerad. Det ar inte aren utan verket och verkets mastare vi hyllar. Vi kommer alltid att rakna Dig som medlem i vart forbund for kulturlandskap. Hur mycket Du an slarvar med kontingenten . Fortsatt att vara precis den Du ar.

Vrigens barn: Bildminnen och Minnesbilder Brusewitz, Gunnar Baras: W&W 1994, 368 s. ill. ISBN 91-46-16527-4

1960-tal. JAKT. Varje sida ar ett konstverk. Ekorre fangas med "slya" om svansen.

**NORDISKA FORBUNDET
FOR KULTURLANDSKAP**

c/o Halsinglands museum
Storgatan 31
S-824 32 HUDIKSVALL
Postgiro: S 77 52 09-0
N 0801 451 1432
SF 1099 421
DK 8 96 50 80

Kopiera och
sprid denna sida

**Nordiska forbundet for kulturlandskap -
forbundet for Dig**

Nordiska forbundet for kulturlandskap ar till for alla. Syftet ar att aka intresset for kulturlandskapet i de nordiska landerna. Hela den delen av landskapet som praglats av manniskans olika verksamheter ar ett kulturlandskap. Pa islandska heter det "busetulandslag", det slags land dar nagon har bosatt sig.

Kulturlandskapet innehaller mycket vardefullt. Allt vad vi ska bruka for att leva av. Alla minnen av dem som levt tidigare och sparen av hur de brukade landskapet. Det ar vart historiska arv i landskapet - bebyggelse och odlingsminnen och alla djur och blomster som odlingen bundit till sig. Det ar vart minne som vi behaver varna och bevara for att kunna leva vidare.

Nordiska forbundet for kulturlandskap tar pa olika satt aktiv del i samhallsdebatten. Forbundet ger bland annat synpunkter pa utredningar och lamnar forslag eller gar uttalanden i ktuella fragor. Det arrangerar studieresor, seminarier, kurser och utställningar. Arsmatet halls pa olika ställen i Norden och kombineras alltid med seminarium och exkursioner. Som medlemskontakt fungerar tidningen Lommen och arsskriften Nordisk Bygd.

Medlemsskap i forbundet kostar 125 kronor / 85 mark om aret. Familjemedlemmar betalar 30 kronor / 20 mark. Bli medlem! Inte bara enskilda personer utan aven foreningar eller andra organisationer kan bli medlemmar. Alla kan fora fram ideer och ta initiativ. Beratta for arbetskamrater och avriga bekanta om forbundets arbete. Vi kan pavverka kulturlandskapets framtid.

Ring garna och tala med Olaf Stroh om Du vill veta mer.
Telefon (+ 46) 018-102290 eller (+ 46) 018-126685

KlippavochsandtillNordiskaForbundetforKulturlandskap
c/o Halsinglands museum, Storgatan 31, S-824 32 HUDIKSVALL.

Jag vill bli medlem och satter in arsavgiften pa ett av ovan angivna postgironummer.
Mitt namn, min adress och mitt telefonnummer ar:

Pa baksidan star vad jag arbetar med och mina intressen!

**litteratur om
kulturlandskap**

For andra gangen ser vi denna rubrik, som ska vara regelbundet aterkommande i LOMMEN. Under den ska nordiska publikationer om kulturlandskap redovisas. Du som pa nagot satt kan bidra med uppgifter uppmanas att ta kontakt med LOMMEN. Ett valjungerande rapportsystem maste byggas uppfor att det hela ska fungera.

Allemansratten: vad sager lagen?
Bengtsson, Bertil
Solna: Statens naturvardsverk 1994, 68 s. ill.
ISBN 91-620-1141-3

Användningen av flygbilder i Sverige, forskning och tillampning: en oversiktlig sammanställning
Skanes, Helle; Ihse, Margareta
Stockholm: Stockholms univ, Nat geogr inst 1993, 8 bl

Berg och jord
Freden, Curt
Stockholm: Sveriges nationalatlas forlag 1994,
208 s. ill. kartor. ISBN 91.7024-896-6

Betydelsen av landskapets utseende for metapopulationsdynamik hos en specialjacerad och stationar djurart
Enoksson, Bodil
Lund: Lunds univ. Ekol inst 1993, 11 s. tab.

Biologisk mangfald i Sverige: en landstudie
Bernes, Claes
Solna: SNV 1994, 280 s. ill. diagr. kart. tab.
ISBN 91-620-1143-X

Biotoper i det nordiska kulturlandskapet
Emanuelsson, Urban; Johansson, Carl Erik
Stockholm: ALLF 1993, 192 s. ill. diagr. kartor.
ISBN 91-620-3556-8

Bjorkboken
Raulo, Jyrki
Arlov: Skogsstyrelsen 1987, 90 s. ill. tab. diagr.
ISBN 91-85748-61-7

Boken om Bullero
Reiher, Carl Henric, red.
Skärgårdsstiftelsen och SNV 1994, ill.
ISBN 91-941-1431-7

Brattforsheden
Furuholm, L; Heijkenskjold, R; Mellander, B
Locus 1994, 80 s. ill. kartor. ISBN 91-972301-0-3

Det nya landskapet: kunskaper och ideer om naturvard, skogsodling och planering i kulturbygd
Gustavsson, Roland; Ingelof, Torleif
Jonkoping: Skogsstyrelsen 1994, 360 s. ill. diagr. kartor. tab. ISBN 91-88462-10-2

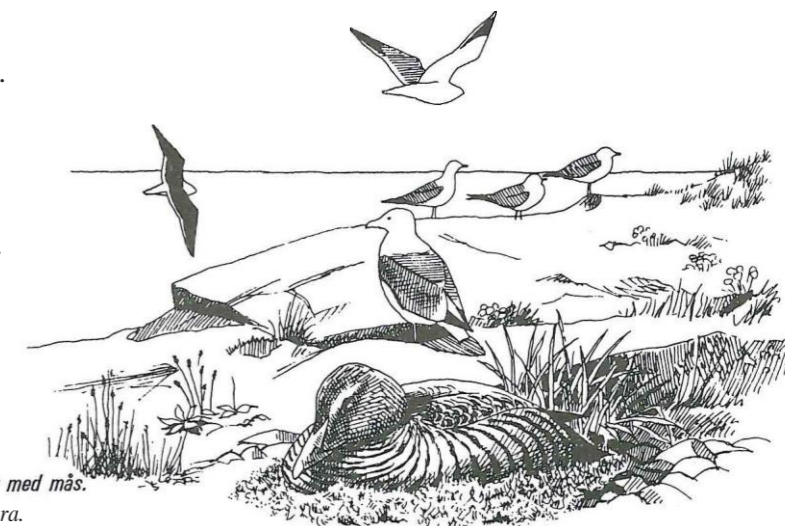
Det svenska jordbrukslandskapet infor 2000-talet: bevaras eller forsvinna?
Myrdal, Jan; Sporrang, Ulf
Stockholm: Nordiska museet 1993,
171 s. ill. diagr. kartor. tab. ISBN 91-7108-332-4

Fladdermoss i ett foranderligt kulturlandskap
Rydell, Jens
Lrtnd: Lunds univ. Ekol inst 1993. 2 bl.

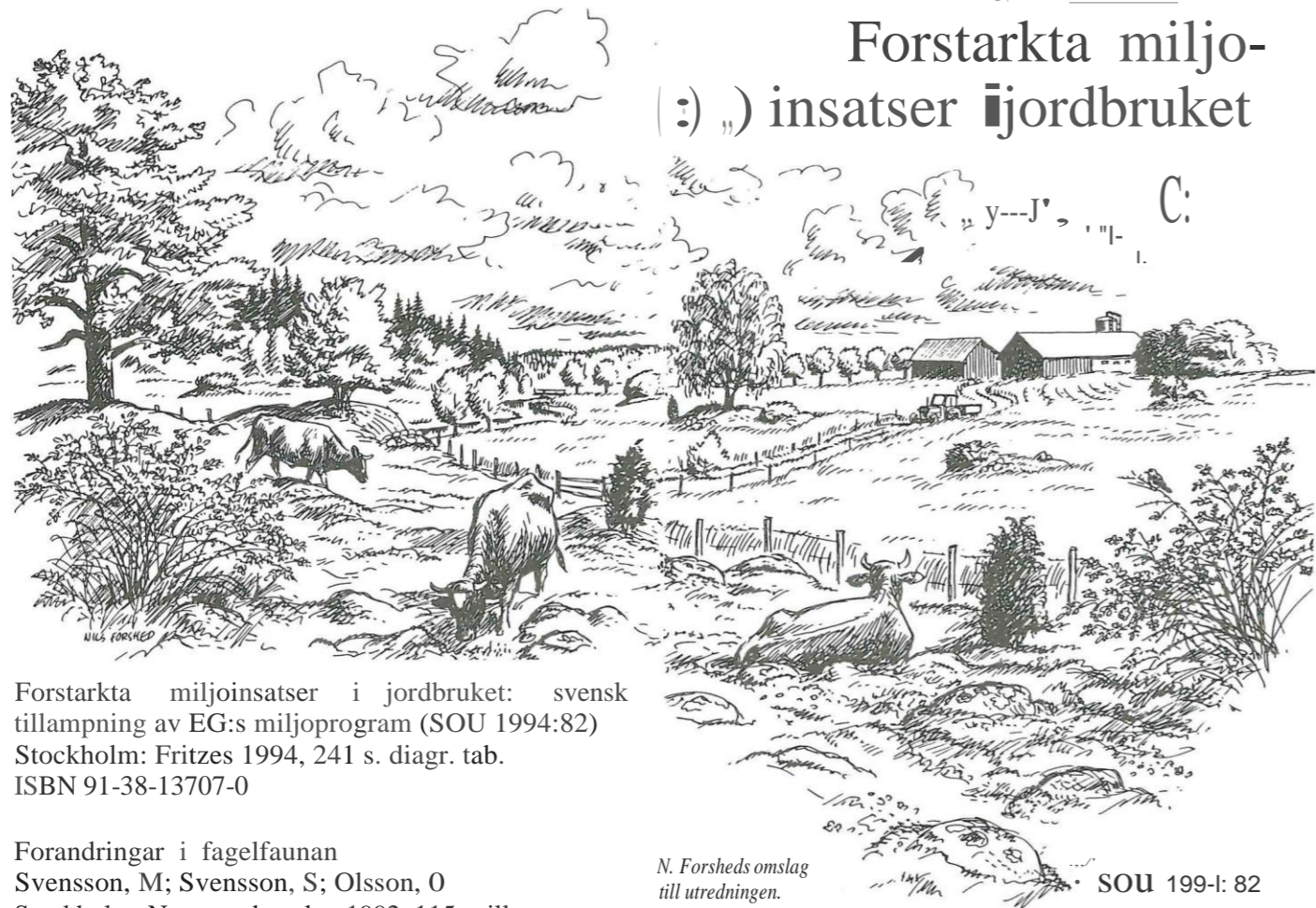
For mange? Befolkningsveksten og det 21. hundrearet
Norderhaug, Magnar
Mesna: 1994, 92 s. tab. diagr. ISBN 82-02-14908-8

Fran kvarnhjul till kretsloppsamhalle
Johansson, Jan
Nacka: Nacka kommun, Miljo och stadsbyggnad 1994,
31 s. ill. diagr.

For stundande skordar: Kungl skogs- och lantbruksakademiens arkiv 1813-1989: en presentation med forslag till forskning
Perlinge, Anders
Stockholm: KSLA 1994, 168 s. ill. tab.
ISBN 91-87562-47-2

Ejder samhacker med mas.
Boken om Bullero.
Ill Mans Hjernoqvist.

Forstarkta miljö- (:))) insatser i jordbruket

Forstarkta miljöinsatser i jordbruket: svensk tillämpning av EG:s miljöprogram (SOU 1994:82)
Stockholm: Fritzes 1994, 241 s. diagr. tab.
ISBN 91-38-13707-0

Forändringar i fagelfaunan
Svensson, M; Svensson, S; Olsson, O
Stockholm: Naturvårdsverket 1992, 115 s. ill.
ISBN 91-620-4095-2

Golfbanor
Solna: SNV 1993, 20 s. ISBN 91-620-9423-8

Gr fteakanten
Natur og Museum nr 2, 1992
Gjelstrup, Peter
Esbjerg: Naturhist Museum, Aarhus 1992, 32 s. ill.
ISBN 87-89137-27-2

Hotade arter
Eriksson, Mats; Olsson, Gunilla A
Solna: Naturvårdsverket 1990, ill. tab. kartor. diagr.
ISBN 91-620-9236-7

Hackfaglar i sydlandska lundar 1988-1991
Fritz, Orjan
Kalmar: Lansstyrelsen 1993, 133 s. ill. kartor

Innerskargard
Reiher, Carl Henrie
Stockholm: Skargardsstiftelsen 1990, 147 s. ill.
ISBN 91-971431-0-3

Investeringskostnader for større vagprojeckt
Aronsson, Kjell
Stockholm: Naturskyddsforeningen 1993, 10 s.
ISBN 91-558-5551-2

N. Forsheds omslag till utredningen. SOU 199-l: 82

Jakt: Jagare, villebrad, vapen och jaktmetoder fran aldsta tider till vara dagar
Brusewitz, Gunnar
Wahlstrom & Widstrand 1967, ill. ISBN 91-46-10167-5

Konsekvensbeskrivningar i samhallsplaneringen: rennaring och turism i oversiktsplaneringen
Alexandersson, Ulf; Nordstrand Britt-Marie m fl
Stockholm: Statens rad for byggnadsforskning 1994, 189s. ill. diagr. kartor. tab. ISBN 91-540-5652-7

Konsekvenser av jordbrukets omstallning -90 for faltviltet
Goransson, Gorgen
Lund: Lunds univ, Ekol inst 1994, 5 s.

Kulturminnen och kulturmiljovard
Selling, Klas-Goran
Stockholm: Sveriges nationalatlas forlag 1994, 184 s. ill. diagr. kartor. tab. ISBN 91-7024-895-8

Kynnefjall i Goteborgs och Bohus Ian, Alvsborgs Ian: planering for naturvard, friluftsliv och kulturminnesvard
Goteborg: Lansstyrelsen 1994, 35 s. kartor. tab.

Levande skargardar (SOU 1994:93)
Stockholm: Fritzes 1994, 173 s. ISBN 91-38-13728-3

Miljokonsekvensbeskrivningar for kulturmiljon: diskussionsunderlag och exempel
Blix, J; Schibbye, K; Tornqvist, P-O; Platen, B von
Stockholm: Riksantikvarieambetet 1994, 69 s. ill.
ISBN 91-7192-923-1

Miljvurderingssystemer i Norge, Sverige og Danmark: en retlig analyse
Kjellerup, Ulf
Kopenhamn: Nordiska ministerradet 1993, 71 s
ISBN 92-9120-375-0

Modellering av vaxtarters regionala forekomst i Skane som en funktion av landskapets struktur och vegetationens sammansattning
Hansen, Poul Anker
Lund: Lunds univ, Ekol inst, Vaxtekol avd 1994, 11 bl. diagr. tab.

Mal for naturvarden: en strategi for bevarande av den biologiska mangfalden
Larsson, Tor-Bjorn
Stockholm: Naturvårdsverket 1992, 128 s. ill. diagr.
ISBN 91-620-3986-5

Mangfald eller enfald
Baras: Naturskyddsforeningen 1994, 203 s. ill. kartor. diagr. ISBN 91-558-0151-X

Naturekonomi: manoverutrymmet meHan resursforbrukning och kvalitetsansprak
Bergstrom, Soren
Stockholm: Carlsson 1994, 223 s. ill.
ISBN 91-7798-775-6

Naturhansyn vid vagprojektering: att bedoma naturvarden i miljokonsekvensbeskrivningar vid vagbyggande
Larsson, Mats-Ola
Stockholm: Naturskyddsforeningen 1993, 30 s. ill.
ISBN 91-558-5501-6

Naturmiljoet i tall 1994
Oslo: Universitetsforlaget 1994, 431 s. diagr. kartor. tab. ISBN 82-00-02485-7

Naturresurser og miljo 1993
Oslo: Statistisk sentralbyra 1994, 153 s. ill. diagr. tab. ISBN 82-537-3967-2

Naturskogar i Norden (Nord 1994:7)
Storrank, Bo
Kopenhamn: Nordiska ministerradet 1994, ill.

Naturvard: areella naringar mm
Storrank, Bo; Skauge, Ola; Th6rodsson, Th6ruddur
Kopenhamn: Nordiska ministerradet 1993, 55 s. diagr. tab. ISBN 92-9120-355-6

Nordens miljo: tillstand, utveckling och hot
Bernes, Claes
Helsingborg: Naturvårdsverket 1993, 211 s. ill. kartor. diagr. ISBN 91-620-1126-X

Nordisk seminar om landbruk og miljo etter UNCED: med fokus pa Agenda 21 og konvensjonen om biologisk mangfold, Oslo 29 nov - 1 dee 1993.
Oslo 1994, 31 s.

Norrbotten: vart en resa
Westerberg, Jan Olav
Lulea: Lansstyrelsen 1994, 272 s. ill.

Politiken och jordbrukslandskapet
Hasund, Knut Per
Solna: Naturvårdsverket 1993, 27 s.
ISBN 91-620-4163-0

Styrmedel, livsmedel, livsmiljo: politik i omvandling. Symposium pa Ultuna 16 jan 1990.
Uppsala, SLU, inst for ekonomi 1990, 134 s, ill.
ISBN 91-576-4135-8.

Tankar om vatten: foreningen vatten 50 ar
Stockholm: Foreningen vatten 1994, 93 s. ill.

Trad i odlingslandskapet
Hultengren, Svante
fonkoping: Jordbruksverket 1994, 30 s ill.

Vagen i kulturlandskapet
Almqvist, Christina; Syllner-Gustafsson, Mariann
Vagverket, Region sydost
fonkoping: 1994, 187 s. kartor. ill.

Vagskal for miljon: scenarier om Sveriges miljo
Solna: SNV 1994, 39 s. diagr. ill. ISBN 91-620-9563-

Vaxter og djur i stadsnatur: skydd, skotsel och utveckling av tatortsbiotoper
Statens rad for byggnadsforskning: 1
Florgard, Clas; Mortberg, Ulla; Wallsten, Maud
Stockholm: 1994, 144 s. ISSN 91-540-5603-9

Oversilning som storskalig metod att befria vattendrag fran kvave och fosfor
Emanuelsson, Urban
Lund: Lunds univ, Vaxtekol avd 1993, 9 bl. diagr.